

INSTITUTIONEN FÖR
SPRÅK OCH LITTERATURER

BESTRIDBARA VILLKOR OCH SVÅRFÖLJDA EXEMPEL

En textkritisk läsning av Horatius' femte Romarode
(Hor. *Carm.* 3, 5 "Caelo tonantem")

Elle Boman

Uppsats/Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	LAT140
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	Vt/2021
Handledare:	Anna Blennow
Examinator:	Sara Ehrling Moding
Rapport nr:	

ABSTRACT

I ett avgörande skede av Horatius' femte Romarode (Hor. *Carm.* 3, 5, 13–18) beskrivs hur den historiska figuren Regulus bestrider villkoren för en fångutlämning, med invecklade hänvisningar till ett exempel (*exemplo*), en katastrof (*perniciem*) och en kommande tidsålder (*veniens in aevum*). Skildringen rymmer ett seglivat textkritiskt problem, då handskrifternas ordalydelse av vers 15, *exemplo trahentis*, är starkt ifrågasatt. Å ena sidan gör detta odets komplexa innehåll svårt att tolka, men å andra sidan skulle en noggrann undersökning av just textens budskap och uttryckssätt kunna skapa nya öppningar i sökandet efter en allmänt godtagbar förståelse av dess ordalydelse och syntaktiska struktur.

Denna kandidatuppsats presenterar en sammanhängande läsning av det femte Romarodet som helhet, vilket innefattar dels en prosaöversättning till svenska och en tolkning av diktens innehåll, dels en språklig närstudie av det textkritiska problemområdet och en kritisk genomgång av tidigare forsknings lösnings- och läsningsförslag. Ett genomgående tema är strävan efter att ta fasta på det vi vet om Horatius' kommunikativa avsikter, odets samtida framförande-kontext samt den samtida publikens förkunskaper.

I den textkritiska analysen uppdagas tidigare obeskrivna svagheter hos de två mest väletablerade konjekturerna, Canters *exemplo trahenti* och Bentleys *exempli trahentis*, med hjälp av ett analysförfarande som fokuserar på det omstridda ställets innehållsliga och syntaktiska kontext. Samtidigt synliggörs vissa subtila finesser hos handskrifternas läsart, som från detta perspektiv inte framstår som fullt så problematisk som den ofta beskrivs. Behovet av nya konjekturer kan visserligen inte uteslutas, men analysens slutsatser pekar mot ett väldefinierat verkningsområde för framtida ändringsförslag, där *trahentis* / *perniciem veniens in aevum* går att godta som ett autentiskt uttryck medan det adverbialt tolkade *exemplo* förblir ordkedjans svagaste länk. En konjektur som ersätter detta ord med ett mer övertygande adverbialt uttryck skulle alltså kunna resultera i en tydlig förbättring av hela meningen, såtillvida användningen av *exemplo* som ett fritt adverbial inte kan beläggas i analyser av Horatius' övriga produktion.

Den språkliga närstudien av verserna 13–18 medförde även ett mer oväntat resultat, nämligen att ett flertal vedertagna tolkningar av enskilda ord och uttryck i denna problematiska mening verkar vila på ytterst tveksamma syntaktiska och lexikala grunder. Detta berör i synnerhet villkorsbisatsen i verserna 17–18: både dess språkliga sammansättning och dess textkritiska betydelse tycks märkligen obeaktade av tidigare forskning.

Nyckelord: Horatius, Romarodena, översättning, textkritik, Regulus

Innehållsförteckning

1. Inledning	2
1.1 Problemställning	2
1.2 Syften och mål	2
1.3 Frågeställningar.....	3
1.4 Arbetets huvudkällor	3
2. Bakgrund	4
2.1 Horatius' curriculum vitae	4
2.2 Odenas stilistiska särart	5
2.3 Romarodenas politiska kontext	7
2.4 Textens traderingshistoria.....	8
2.5 Textkritik bortom de historiska källorna	11
3. Översättning och tolkning av Horatius' femte Romarode	13
3.1 Översättningens metodologi och presentationsform	13
3.2 Hor. Carm. 3, 5 "Caelo tonantem"	14
3.3 Odets uttryckssätt och budskap	19
4. Textkritisk analys av vers 15 och den omgivande meningen	23
4.1 Språklig närstudie av verserna 13–18	23
4.2 Canters konjektur: fördelar och nackdelar	29
4.3 Bentleys konjektur: fördelar och nackdelar	32
4.4 Föreslagna läsningar av handskrifternas läsart	33
4.5 Slutsatser och föredragen läsning	38
5. Resultatsammanfattning och frågor för framtida forskning	41
6. Litteraturförteckning	42

1. Inledning

1.1 Problemställning

Få diktare i den västerländska litteraturhistorien har väckt lika mycket vetenskapligt intresse som Horatius. Detta gäller inte minst hans lyriska oden (lat. *Carmina*), rika på både tidlöst bevingade ord och unika inblickar i den romerska elitens tänkesätt. Bland Horatius' livligast omdiskuterade dikter återfinns de så kallade Romarodena, vars komplexa och kontroversiella innehåll har gett upphov till en stor spännvidd av tolkningar och kommentarer.

Även frågan om textens själva ordalydelse vållar debatt bland forskarna. Liksom all antik litteratur visar Romarodena spår från de århundraden av manuell kopiering som förflöt mellan verkets uppkomst och tillkomsten av de äldsta överlevande källorna. Dessa handskrifter ger många tveksamma eller sinsemellan motstridiga varianter av enskilda textställen, så kallade läsarter, och det är inte alltid självklart vilken läsart som är den mest autentiska. Att identifiera och hantera denna besvärliga variationsrikedom är en av den klassiska filologins centrala uppgifter; de metoder och principer som uppgiften kräver samlas under beteckningen textkritik.

Det händer att svårlösta textkritiska problem skapar svårlästa textställen, där forskarna varken kan enas om hur texten bör se ut eller om hur den bör tolkas. En sådan stötesten återfinns i kärnan av det femte Romarodet, där två kasusändelser i vers 15 har gett upphov till ett flertal sinsemellan motstridiga uttydningar av den traderade texten, samt till två intressanta förslag på omskrivningar av det som anses korrupt i källmaterialet, så kallade konjekturer.

Den som endast vill dra slutsatser om diktens tänkta andemening kan visserligen kringsegla bränningen utan större besvär. Icke desto mindre är ingen helt tillfredsställande läsning av den faktiska skrivna meningen möjlig utan en tillfredsställande lösning av detta textkritiska problem, vilket skapar en besvärande svaghet i även de mest trovärdiga tolkningarna av odet.

1.2 Syften och mål

Syftet med denna uppsats är, enkelt uttryckt, att försöka läsa Horatius' femte Romarode i dess helhet, vilket kan konkretiseras till två mål. För det första ämnar jag framställa en gedigen prosaöversättning av dikten till svenska, samt en personlig tolkning av dess innehåll och budskap; resultaten från denna del av arbetet presenteras i kapitel 3. För det andra hoppas jag kunna bringa en viss klarhet i den textkritiska knäckfrågan. Problemet avhandlas separat i kapitel 4, där jag noggrant analyserar hela den mening som innehåller de omstridda ändelserna (verserna 13–18), kartlägger och granskar forskningslitteraturens förslag på läsningar av vers 15, samt försöker avgöra vilken variant av versen som bäst motsvarar odets avsedda innebörd.

Båda dessa mål kräver en gedigen förståelse för verkets komplexa kontext. Analyserna föregås därför av ett omfattande bakgrundskapitel, som beskriver Horatius' livsbana och stilistik, Romarodenas politiska sammanhang, samt det textkritiska forskningsläget rörande textens historiska källmaterial.

1.3 Frågeställningar

1. Hur kan innehållet och det övergripande budskapet i Horatius' femte Romarode (Hor. *Carm.* 3, 5) tydas och tolkas?
2. Vilka källor ligger till grund för de olika varianter av vers 15 som förekommer i litteraturen, och hur värderas respektive variant av textkritikerna?
3. Vilka grammatiska, syntaktiska och semantiska konstruktioner sätts i spel av respektive variant, och hur samverkar dessa med den omkringliggande texten?
4. Vilken av de analyserade varianterna är att föredra, och hur kan den problematiska meningen i verserna 13–18 bäst tolkas utifrån denna ordalydelse?

1.4 Arbetets huvudkällor

Bakgrundskapitlets historiska och stilistiska redogörelser baserar sig huvudsakligen på G. B. Contes *Latin literature: a history* (1999), G. Williams' *The third book of Horace's odes* (1969), samt R. G. M. Nisbets & N. Rudds infallsrika *A commentary on Horace: Odes Book III* (2004); de två sistnämnda källorna spelar en viktig roll även för arbetets senare delar. Översikten över Horatius' traderingshistoria och textkritikens grundbegrepp utgår från L. R. Reynolds' och N. G. Wilsons *Scribes and Scholars: a guide to the transmission of Greek and Latin literature* (2013), M. L. Wests *Textual criticism and editorial technique applicable to Greek and Latin texts* (1973), samt G. Jägers *Einführung in die klassische Philologie* (1990).

Översättnings- och analyskapiteln refererar till fyra textkritiska Horatiusutgåvor: D. R. Shackleton Bailey (2008), S. Borzsák (1984), F. Klingner (1959), samt i mindre utsträckning E. C. Wickham & H. W. Garrod (1912). Utöver Nisbet & Rudd och Williams har två äldre kommentarer konsulterats: T. E. Page (2007[1882]) och A. Kießling (1917, benämnd enligt praxis som Kießling & Heinze efter den förnyade utgåvans redaktör R. Heinze). Därtill refereras en handfull vetenskapliga artiklar och antologikapitel. Samtliga översättningar av citat ur dessa källor, av vilka ingen är svenskspråkig, är mina egna.

I språkliga spørsmål tjänar Sjöstrand (= N. Sjöstrands *Ny latinsk grammatik*, tredje uppl., 2014[1953]) och Ahlberg (= *Latinsk-svensk ordbok* av Ahlberg et al., 1945) som huvudsakliga referenser. Vid behov vidgas vyn med hjälp av K. E. Georges' *Ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch* (7. utg., 1879) och OLD (= *Oxford Latin Dictionary*, 1968–1982).

2. Bakgrund

2.1 Horatius' curriculum vitae

Quintus Horatius Flaccus, född år 65 och död år 8 f.v.t., levde ett omväxlande och på vissa sätt motsägelsefullt liv, som sammanföll med en omvälvande period för hela det romerska samhället. Han växte upp under enkla om än inte fattiga förhållanden: fadern, som var en frigiven slav, ägde en liten gård i södra Italien och arbetade även som auktionsförrättare, vilket gav tillräckliga inkomster för att sonen skulle få en god grundutbildning i Rom (Williams 1969 s. 1).

Vid cirka tjugo års ålder reste Horatius till Aten i syfte att fullfölja sin akademiska och kulturella bildning. De filosofiska studierna avbröts dock år 44, när Brutus anlände från Italien efter mordet på diktatorn Julius Caesar. Den militärt oerfarne Horatius, lockad både av de frihetliga slagorden och av möjligheten till en snabb karriär, gav sig in i inbördeskriget på den republikanska sidan och tilldelades en anmärkningsvärt hög officerspost (Conte 1999 s. 292).¹

Karriären fick dock ett abrupt slut redan ett par år senare, när Caesars efterföljare Marcus Antonius och Octavianus (senare Caesar Augustus) segrade i slaget vid Filippi år 42. Horatius togs till fånga men benådades av segrarna, och tilläts året därpå att återvända till Rom. Familjens egendomar hade emellertid beslagtogs, vilket föranledde honom att ta anställning som *scriba questorius*, ett slags arkivarie av blygsam rang. Hans goda utbildning och rika erfarenheter kunde dock ingen ta ifrån honom, och vid sidan av 'brödjobbet' började Horatius med växande framgång framföra sin poesi offentligt. Omkring år 38 sattes han i kontakt med den förmögne litteraturkännaren Maecenas, urbilden för senare tiders mecenat-begrepp och nära vän med den unge kejsaren (Conte 1999 s. 292).

Horatius fördes sålunda in i den litterära krets som omgav Octavianus, arvfunden till de republikanska ideal som han stridit för bara några år tidigare. Sitt politiska förflutna till trots intog Horatius med åren en framträdande ställning i denna kejsarliga kulturelit, och utvecklade nära vänskapsrelationer till såväl Maecenas som Augustus (Williams 1969 s. 1–2, se även s. 4). Cirka år 33 fick Horatius en avgörande gåva av sin mecenat: en lantegendom på den sabinska landsbygden, som gav både finansiell trygghet och en tillflyktsort från storstadslivets stök och larm. Dit drog sig diktaren alltmer tillbaka under återstoden av sitt liv (Conte 1999 s. 292–293).

¹ Williams menar, att Horatius snarare "blev övertalad" till att anta denna position i Brutus' här (Williams 1969 s. 1). Varken Williams eller Conte ger emellertid någon vidare källa eller förklaring till respektive uppfattning.

2.2 Odenas stilistiska särart

I likhet med hans livsbana var Horatius' litterära produktion mångsidig och omväxlande. De verk som har bevarats till vår tid omfattar sjutton epoder, tjugotvå epistlar, ett stort men svårbestämt antal satirer, samt hundratre lyriska oden, ofta benämnda med den latinska titeln *Carmina*. Självbiografiska och samtidskommenterande inslag är vanligt förekommande, vilket gör diktaren själv till huvudkälla för vår tids biografier över honom – en vansklig vetenskaplig situation, i och med att även denna sida av hans diktning kan antas tjäna litterära snarare än historiska syften (Conte 1999 s. 293–296; se även Williams 1969 s. 10).

Odena i de tre första samlingarna, som publicerades gemensamt år 23 f.v.t., började troligtvis författas och framföras omkring år 30 f.v.t.; den fjärde samlingen tillkom i ett senare skede, troligtvis under åren 17–13 (Williams 1969 s. 2). I sin kommentar till den tredje samlingen framhäver den amerikanske filologen Gordon Williams odenas häpnadsväckande spännvidd, både i fråga om tonfallet – än humoristiskt, än gravallvarligt – och i fråga om de mycket varierande ämnesvalen (Williams 1969 s. 10). Den italienske litteraturhistorikern G. B. Conte ger en sammanfattning av odenas innehåll med tonvikten på de filosofiska frågeställningarna, som sträcker sig från det andliga till det politiska: livets korthet, sökandet efter visdom, och den svåra strävan efter ett värdigt och rätttrådigt leverne, både individuellt och i förhållande till det omgivande samhällets normer och krav. Dessa stora och ofta citerade teman har dock sällskap av många skildringar av kärlek och vänskap: enligt Conte är nästan en fjärdedel av odena att betrakta som erotiska (Conte 1999 s. 306–310).

De mästerligt hanterade versmåttan – huvudsakligen alkaisk, sapfisk och asklepiadisk strof (Conte 1999 s. 294) – är hämtade från den grekiska lyriken, och även till innehållet utgör odena en lärd och lekfull imitation av grekiska ideal, vilket dock inte stod i konflikt med diktarens anspråk på originalitet och 'romerskhet' (ibid. s. 303–304). Odenas lyriska bildspråk och teman är visserligen ofta traditionsenligt grekiska, men samtidigt är de alltid grundade i en romersk idé- och föreställningsvärld, tillika klädda i en specifikt horatiansk språkdräkt präglad av "yttersta enkelhet" och en "värdig upphöjdhet" (ibid. s. 311–312). Stilen är alltså prydlig och nykter, men enligt Conte uppnår Horatius ändå en påfallande oförutsägbarhet och expressivitet i uttrycket: inte genom okonventionella ord och konstruktioner (vilka brukas mycket återhållsamt), utan istället genom att strategiska kombinationer av välbekanta uttryck ger poetisk genomslagskraft åt det alldagliga och prosaiska.² I samma anda kännetecknar Williams

² Horatius myntade ett bevingat ord för denna teknik i sin stora epistel om diktkonsten, *De arte poetica*: Hor. *Ars* 47–48 *dixeris egregie, notum si callida verbum / reddiderit iunctura novum* "du kommer att ha uttryckt dig distinkt, om en snillrik sammanfogning (*callida iunctura*) har fått ett välkänt ord att framstå som nytt".

Horatius' syntax som "oändligt varierande och uppfinningsrik", men samtidigt "extremt elegant" och "naturlig" (Williams 1969 s. 21).

Horatius' mest välkända särdrag bör dock vara hans kärnfullhet och kommunikativa effektivitet. Conte sätter en "maximal språklig sparsamhet" i direkt samband med odenas "maximala expressivitet" (Conte 1999 s. 311–312), medan Oxford-filologen Llewelyn Morgan går så långt som till att säga, att Horatius' lyrik "inte tillåter någon överflödighet" (Morgan 2005 s. 321). Romersk poesi framfördes i första hand muntligt, så det finns skäl att anta, att odenas framgång delvis var beroende av det intryck de kunde väcka hos förstagångsanhörare med begränsad möjlighet att detaljstudera texten i efterhand.³ Därmed ställde Horatius' undvikande av upprepningar och övertydligheter höga krav på förståeligheten hos de kvarstående uttrycken. I praktiken innebär detta, att odenas 'enkla' ord ofta får en utvidgad betydelse av sitt språkliga och tematiska sammanhang, samt att oväntade mönster i ord-, sats- och strofföljden i regel kan antas vara avsiktliga och ändamålsenliga. Enligt min mening bör man därför undvika tolkningar som plockar fram subtila innebörder ur kontraintuitivt eller slumpartat sammanförda uttryck.

Samtidigt innebar det antika högläsningssparadigmet att poeten kunde förlita sig mer på publikens känslighet för skiftningar i tonfall och röstläge. Enligt Williams utnyttjar Horatius detta med stor skicklighet i odenas både komplexa och subtila skiftningar mellan humor och allvar, ironi och uppriktighet, det poetiska och det prosaiska osv, vilka utgör ett framstående särdrag i Horatius' poetik (Williams 1969 s. 17–19).⁴ Av nutida 'tystläsare' krävs därmed en särskild uppmärksamhet på detaljer och nyanser avsedda att framhävas vid högläsning.

Även i valet mellan olika tolkningar och textvarianter gör man klokt i att ta hänsyn till att odena i första hand riktar sig till 'lyssnande läsare' – annars riskerar läsningar som förutsätter en inlevelsefull uppläsning av texten att avfärdas som otydligt otydliga. Omvänt bör läsningar som verkar fullständigt logiska 'på papperet' inte betraktas som kommunikativt tydliga, om de inte kan antas ha framträtt tydligt i den ursprungliga framförandekontexten.

³ Se Reynolds & Wilson 2013 s. 25–30 för en genomgång av böckers tillgänglighet under kejsardömets tidiga år.

⁴ Enligt Williams är däremot Horatius' gestaltning av sig själv såsom sjungande sin lyrik ackompanjerad av en lyra att betrakta som en rent fiktiv hänvisning till genrens grekiska förebilder. På samma sätt utgör vissa oden ett slags fiktiva framföranden av religiösa hymner, festtal, serenader o. dyl.; även dessa oden kan betraktas som 'ren' litteratur skriven för att framföras i en 'rent' litterär kontext (Williams 1969 s. 7–8). Ett viktigt undantag är dock "Carmen saeculare", ett ode som specialbeställdes av Augustus till en religiös ceremoni (Conte 1999 s. 294).

2.3 Romarodenas politiska kontext

Horatius' tredje odesamling inleds med de så kallade Romarodena, en grupp om sex dikter på alkaisk strof som kretsar kring sedelärande händelser ur Roms historia, avskräckande exempel på samtidens moraliska förfall, och ömsom storslagna, ömsom pessimistiska profetior om imperiets framtid (Williams 1969 s. 27–67).⁵

Under tiden för texternas tillblivelse, ca. år 30–23 f.v.t., försökte den nytillträdde kejsaren konsolidera sin makt över statsapparaten och sitt inflytande över det romerska samhällslivet; detta inbegrep långtgående sociala reformer och morallagar, vilka trots enväldet visade sig bli både omdiskuterade och svåra att genomdriva. Att Augustus tog hjälp av Maecenas för att samla sin tids mest framstående författare omkring sig under denna maktkamp, beror enligt Williams på att han var den förste romerske makthavare att inse skönlitteraturens politiska och ideologiska värde (Williams 1969 s. 2–6). Romarodenas hyllningar av kejsaren, allegoriska utläggningar av historiska händelser, och programmatiska beskrivningar av romarnas moraliska överlägsenhet, satt i fara av osedlighet och dekadens, behöver således tolkas mot en konkret politisk bakgrund. Samtidigt framhäver Williams att Horatius' produktionskontext var förhållandevis oberoende i jämförelse med det hellenistiska Greklands panegyriker (ibid.).

Även Conte menar att Horatius' diktning aldrig kan avfärdas som propaganda på vers, även i de fall då den hyllar den världsliga makten och har ett slags officiell karaktär. Horatius ska snarare ses som "en samhällsgemenskapens poet", som uttolkar den utbredda osäkerheten i ett Rom stätt i dramatisk förändring. Romarodena må vara fast förankrade i den augusteiska ideologins moraliska struktur, men i dem eftersträvar diktaren likväl en allmängiltighet långt bortom kejsarens politiska program (Conte 1999 s. 309).

Williams' kommentarer synliggör flera strategier för att bevara ett mått av poetisk öppenhet och avvärja alltför konkreta läsningar av det ideologiska innehållet. Till exempel låter diktaren på flera ställen konturerna av en verklig politisk situation skymta fram, för att sedan tvärt vika in på ett annat, mer traditionellt poetiskt spår, vars koppling till den antydda situationen är meningsfull utan att vara helt uppenbar eller entydig (Williams 1969 s. 19–20, 37 fotnot 2, 42, 54). Sammanvävningen av mytologiska och världsliga teman spelar här en viktig roll, vilket kan exemplifieras med inledningen till just det femte Romarodet, där Augustus hyllas genom en jämförelse med Jupiter (se avsnitt 3.3 nedan).

⁵ Enligt Williams är Romarodena att betrakta som en regelrätt diktcykel (Williams 1969 s. 23); detta ifrågasätts av Nisbet & Rudd, som betraktar grupperingen som en efterhandskonstruktion (Nisbet & Rudd 2004 s. xx–xxi)

Horatius förutsätter att läsaren är både lärd och allmänbildad nog att fatta anspelningarna, hänga med i svängarna, och dra egna slutsatser om helhetens underliggande budskap (Williams 1969 s. 19–20). Sådana förkunskapskrav utgör en ständig utmaning vid läsning och tolkning av antik litteratur i allmänhet, men Romarodenas flyfotade behandling av ämnen ur den samtida politiska diskursen tycks utvidga tolkningsutrymmet i en riktning som är särskilt utmanande för moderna läsare att följa.

En liknande utmaning utgörs av Romarodenas rika förekomst av 'prosaiska' ord och uttryck, hämtade från såväl den juridiska terminologin som det politiska vardagsspråket. Dessa influenser redovisas noggrant i R. G. M. Nisbets och N. Rudds kommentar till tredje odesamlingen (Nisbet & Rudd 2004 – hädanefter benämnd som NR). Eftersom många av dessa ord är extremt sällsynta i annan latinsk lyrik från denna tid (se t.ex. NR s. 87), kan Horatius' samtida läsare ha upplevt dem som ett distinkt avsteg från rådande genrenormer – en stilistisk effekt som är svår att återskapa i efterhand. Williams beskriver samma fenomen som en glidande skala mellan rent känslomässiga respektive rent deskriptiva ord, där Romarodenas språkbruk ofta tenderar mot den senare extremen; intressantast är då inte uttryckens statistiska "opoetiskhet", utan snarare deras inverkan på textens känslomässiga undertoner (Williams 1969 s. 18–19).

Båda perspektiven synliggör Horatius' sätt att låta den politiska kontexten genomsyra hela texten med hjälp av enskilda tydligt prosaiska ord, vilket påverkar betydelsen även hos mindre iögonenfallande uttryck.⁶ För moderna läsare av Romarodena är alltså vetenskapliga kommentarer ett oundgängligt komplement till ordböcker och grammatikor.

2.4 Textens traderingshistoria

Varje analys av antik litteratur förutsätter en god förståelse för verkets traderingshistoria: den komplexa handräckningskedja som har traderat (av lat. *trado* "överlämna, förmedla") texten från författarens tid till vår egen. L. R. Reynolds' och N. G. Wilsons *Scribes and Scholars: a guide to the transmission of Greek and Latin literature* beskriver både traderingens historiska förutsättningar och dess konsekvenser för moderna läsare och forskare (Reynolds & Wilson 2013, hädanefter benämnd som RW). I brist på autografer av antika författare är vår kunskap om deras texter beroende av medeltida handskrifter åtskilliga århundraden yngre än originalen, avskrifter av avskrifter som ligger "ett okänt antal steg från originalen" och "varierar i sin trovärdighet som vittnen till de ursprungliga texterna" (RW s. 208).

⁶ Se t.ex. NR ad *adiectis Britannis* etc. (s. 83–84), ad *quam si clientum* etc. (s. 95–96) om användningen av ablativus absolutus i femte Romarodets första och sista strofer.

Alla tillgängliga versioner av texten har alltså i någon utsträckning förändrats under traderingens gång, ”antingen genom fysiska skador, genom försumlighet från kopisternas sida, eller till följd av avsiktlig interpolering” (dvs. ej redovisade ingrepp i texten) (RW s. 208). Genom att undersöka hur spåren av dessa förändringsprocesser skiljer sig åt i olika versioner av samma verk, kan man få en bild de felande länkarna i textens traderingshistoria, vilket är av stor betydelse för arbetet med att återställa källornas text till ett ursprungligare skick.

Den tyske filologen Gerhard Jäger ger i sin *Einführung in die klassische Philologie* en kompakt sammanfattning av Horatius’ verks väg genom historien, som börjar med författarens egen utgivning under 30-talet f.v.t. (Jäger 1990 s. 51–52). Under det första århundradet e.v.t. befattade sig filologen Probus med texten, och såväl metriskastudier som kommentarer och citat verkar ha producerats vid denna tid, vilket enligt Jäger antyder att Horatius förblev relevant och välbekant efter sin död. Från senantiken löper sedan flera så kallade traderingssträngar vidare in i medeltiden: forskningen känner till en ej bevarad utgåva utförd under tidigt 500-tal, men om textens öde under 600- och 700-talen är föga känt. De två äldsta bevarade handskrifterna härstammar båda från 800-talets första hälft: *codex R*, som Jäger tillskriver den svabiska benediktinermunken Walahfried Strabo, och *codex Bernensis*, som lär ha skrivits i området runt Övre Rhendalen. Från slutet av detta århundrade uppstår sedan en mångfald av avskrifter, fram till publiceringen av Horatius’ *editio princeps* (den första tryckta utgåvan) år 1482.

Den amerikanske filologen Edward Courtney nämner att det finns hundratals katalogiserade Horatiushandskrifter vars text aldrig har undersökts i detalj; han finner det dock osannolikt (men inte helt uteslutet!) att en noggrann genomgång av dessa skulle ge lön för mödan (Courtney 2013 s. 548). En motsatt kategori utgörs av den handfulla källor, som inte har bevarats i fysisk form men som ändå används flitigt av forskningen, tack vare att deras innehåll delvis har återskapats från spridda hänvisningar och citat i det bevarade handskriftsmaterialet. Av intresse är framförallt den antika kommentaren av Pomponius Porphyrio från 200-talet, och det material som tillskrivs den så kallade *commentator Cruquianus* (Conte 1999 s. 318). Genom den sistnämnde, troligtvis verksam i Belgien på 1500-talet, har forskningen fått inblickar i *codex antiquissimus Blandini(an)us*, en försvunnen Horatiusutgåva av oklar ålder, vars läsarter ger en värdefull kontrast till de övriga handskrifternas (Courtney 2013 s. 550–554).

Avvikelserna mellan olika utgåvors ordalydelser, orsakade av ackumulerade avskrivningsvariationer, utgör startpunkten för den klassiska textkritikens stemmatiska metod. Genom gemensamma bindefel sammanförs handskrifter i familjer, som hålls isär genom sinsemellan avvikande skiljefel; det växande antalet fel ger en uppfattning om förloppets kronologiska riktning och avstånd. De kartlagda relationerna mellan samtliga överlevande och rekonstruerbara

källor åskådliggörs i ett *stemma codicum* (dvs. ett släkträd av handskrifter), i syfte att återskapa urtexten för hela den bevarade handskriftstraditionen. (RW s. 208–209.)

Enligt Jäger förutsätter den stemmatiska metoden förutsätter en så kallad 'sluten tradering' med vertikal överföring av texten: varje kopist antas ha haft som mål att överföra en enda förlagas text så bokstavstroget som möjligt, med få försök att reparera befintliga 'mutationer i arvsmassan', men med desto större risk att tillfoga texten nya fel. Metoden är däremot av begränsad användbarhet vid 'öppen tradering', exempelvis när en eller flera kopister ha använt sig av åtskilliga förlagor i framställningen av en ny utgåva, som då är att betrakta som en '*codex mixtus*' (Jäger 1990 s. 46).

Att detta slags historiska förfarande anses utgöra en beklaglig 'kontamination' av traderingen, trots dess likheter med vår tids textkritik, beror till stor del på avsaknaden av en konsekvent notapparat, en *apparatus criticus*. Medan moderna textkritiska utgåvor redovisar sina källor och eventuella ändringar av dem på ett sätt som låter läsaren bilda sig en egen uppfattning utifrån det bakomliggande källmaterialet (West 1973 s. 9), kan historiska *codices mixti* skapa problem för forskningen genom sin svåranalyserade ogenomskinlighet. Jäger är skeptisk mot den etablerade uppfattningen att horisontella överföringsprocesser var ovanliga eller begränsade till vissa historiska perioder och kontexter, och nämner Horatius' verk som ett fall där traderingens renhet har överskattats av tidigare forskning (Jäger 1990 s. 47).

Jägers konstaterande, att det saknas konsensus om rimligheten i att systematiskt gruppera Horatiushandskrifterna och deras läsarter efter inbördes släktskap, tycks vara giltigt än idag (Jäger 1990 s. 52). Ett ofta citerat inlägg från det pessimistiska lägret återfinns i inledningen till Cambridge-filologen C.O. Brinks "Ars poetica"-utgåva: Brink bedömer det statistiska underlaget av binde- och skiljefel i handskrifterna som otillräckligt för att upprätta ett meningsfullt stemma, eller ens en vetenskapligt hållbar gruppering, och tolkar detta som ett resultat av en svårt kontaminerad traderingshistoria (Brink 1971 s. 12–21). En mer optimistisk bedömning framförs av Courtney: han instämmer i att Horatiustraderingen är alltför öppen för ett regelrätt stemma, men föreslår ändå ett slags övergripande ramverk för traderingens förlopp, som synliggör vissa släktskaper och kontaminationsvägar (Courtney 2013).

Med eller utan stemma kan Horatius' öppna tradering vara av avgörande metodologisk betydelse. RW menar, att det vid långt gånget kontamination kan vara mer meningsfullt att dra skiljelinjen mellan de traderade läsarterna själva snarare än mellan de handskrifter som innehåller respektive läsart, och anpassa sina analysmetoder därefter (RW s. 241–242). Brink är inne på samma linje i fallet med Horatius' tradering, där läsarterna – till skillnad från handskrifterna – låter sig kategoriseras utan större svårigheter (Brink 1971 s. 20).

2.5 Textkritik bortom de historiska källorna

I analyser av detta arbetes huvudsakliga problem, Hor. *Carm.* 3, 5, 15, kan dock varken handskrifterna eller deras läsarter jämföras med varandra, eftersom alla trovärdiga källor uppvisar samma ordalydelse: *foedis et exemplo trahentis* (se t.ex. Williams 1969 s. 55 fotnot 1, samt NR s. 88). Ett undantag är Codex Parisinus 7973 med läsarten *exemplis trahentis*, omnämnd endast av Frank O. Copley som utan omsvep avfärdar den som korrupt (Copley 1941 s. 87).

Samstämmighet i källorna innebär inte per automatik att deras läsart är autentisk, eller att traderingshistorien saknar betydelse när nya förslag på trovärdigare ordalydelser, så kallade konjekturer, ska behandlas.⁷ M. L. West poängterar att de historiska källorna mycket väl kan vara överens om något felaktigt, och att det då ligger det i varje ändringsförslags natur att avvika från dem. Den avgörande frågan är i så fall inte: ”kan dessa ord bära den avsedda betydelsen?”, utan istället: ”skulle denna betydelse verkligen ha uttryckts på detta sätt?” (West 1973 s. 59).

West ställer upp tre grundkriterier som varje konjektur bör uppfylla (ibid. s. 48):

1. Den föreslagna textens ”sense” måste överensstämma med det som författaren avsåg att kommunicera, i den mån detta går att avgöra i sammanhanget. Att utgå från ”sense” (lat. *ratio*, tyska ’Sinn’) är en ofta anförd textkritisk grundprincip; konceptet, som är svårt att översätta med ett svenskt ord, omfattar dels textens innebörd och författarens avsikt, men också läsarens språkkänsla och sunda förnuft. Ett nämnvärt exempel på hur denna princip har tillämpats på Horatius är den legendariske filologen Richard Bentleys utgåva från 1711, som innehåller över sjuhundra ändringar av den traderade texten – ofta i direkt konflikt med handskrifternas konsensus – med hänvisning till just *ratio* (Conte 1999 s. 319).

2. Konjekturen måste motsvara författarens förväntade uttryckssätt i fråga om språkbruk, stilistik, metrik och så vidare. Här är det brukligt att i första hand hänvisa till andra passager i författarens egen korpus, en anrik princip som härrör från den grekiske textkritikern Aristarchus, 217–145 f.v.t. (RW s. 13–14).⁸

3. Konjekturen måste framstå som en rimlig utgångspunkt för den hypotetiska förändringsprocess, där handskrifternas läsart(er) utgör den faktiska slutpunkten. Detta textkritiska tankesätt uttrycks i principen *utrum in alterum abiturum erat*, ’vilket var ämnat att ge sig iväg till det andra?’, här betydande ungefär: vilken hypotetisk originalvariant kunde rimligtvis ha

⁷ Allmänt accepterade konjekturer benämns ofta som emendationer (dvs. förbättringar) av den traderade texten, särskilt i de fall då felet som åtgärdas är triviala och/eller uppenbara. Den ofta subjektiva gränsdragningen mellan konjektur och emendation har dock föga relevans för mina frågeställningar, varför jag konsekvent använder det förstnämnda begreppet för de varianter av ett specifikt textställe som har konstruerats i textkritiskt syfte.

⁸ Nästan lika gammal är den komplementära principen att resultat från sådana korpusundersökningar bör vägleda snarare än avgöra kritikerns beslut, ty enligt Aristarchus’ skola måste många ord som endast förekommer en enda gång i Homeros’ verk ändå accepteras som genuint homeriska (RW s. 13–14).

förvandlats till handskrifternas läsart(er) under traderingens gång? Att dessa processer kan följas bakåt i tiden förbi de äldsta källorna beror på att de tenderar att vara enkelriktade: principen *difficilior lectio potior* ('hellre den svårare läsningen') ger vid handen att de fel som uppstår under kopieringen oftast förenklar eller trivialiserar originalet, t.ex. genom att sällsynta ord och former ersätts med vanligare motsvarigheter (RW s. 222). Således är en konjektur mer trovärdig som original om den kan 'förenklas' till den form som återfinns i källorna.

När en utgivare inte finner någon godtagbar variant vare sig bland handskrifternas läsarter eller textkritikernas konjekturer, och inte heller vill drista sig till en egen konjektur, återstår alternativet att rama in det korrupta avsnittet, kallat *crux*, med tecknet *obelus*, pl. *obeli* (††). Detta signalerar inte nödvändigtvis att fallet anses omöjligt att lösa, utan snarare att utgivaren nått vägs ände i sina egna undersökningar och uppmuntrar andra att ta sig an problemet; förslag på utgångspunkter anges då i den kritiska notapparaten under själva texten (RW s. 235).

Rimligheten i att ersätta eller förkasta en läsart som har stöd i samtliga källor måste dock överväga källornas kombinerade trovärdighet, vilket i hög grad är en traderingshistorisk fråga. Om en problematisk läsart återfinns i flera obesläktade och obelandade handskriftstraditioner måste den ha uppstått tidigt eller flera gånger oberoende av varandra, vilket gör Wests tredje kriterium till en större utmaning för den som vill föreslå en annan ordalydelse. Gällande Horatius' verk verkar dock alla överlevande handskrifter höra till ett fåtal närbesläktade och hoptrasslade traderingslinjer (Courtney 2013 s. 554ff), vilket innebär en relativt låg tröskel för den som vill göra avsteg från den traderade texten. Följaktligen finns det en lång textkritisk tradition av djärva och uppfinningsrika Horatiuskonjekturer.

Den relativa friheten gentemot handskriftstraditionen innebär samtidigt en relativ brist på 'hårda fakta' att utgå ifrån när konjekturernas trovärdighet ska beläggas vetenskapligt. Detta gör konsensus svårt att uppnå och kan leda till rena dödlägen i debatterna: inte för intet orsakar Bentleys trehundra år gamla konjekturer fortfarande osämja bland utgivarna. Vidare analyser av kvarstående textkritiska problem hos Horatius förutsätter därför en fördjupad förståelse av verkens innehåll och budskap, deras sätt att förmedla dessa till läsaren, och författarens bakomliggande avsikter med att förmedla detta innehåll och budskap på detta sätt. Vägen framåt går alltså genom 'sense'-resonemang, kontextstudier och korpusanalyser, i väntan på nya genombrött på handskriftsfronten.

3. Översättning och tolkning av det femte Romarodet

3.1 Översättningens metodologi och presentationsform

I denna prosaöversättning har jag inte strävat efter att översätta ord för ord, eftersom många antydda eller underförstådda betydelser då skulle ha gått förlorade. Jag har dock inte velat sträcka mig så långt i andra riktningen som till Hieronymus' princip att översätta betydelse för betydelse, vilket skulle ha framhävt min personliga tolkning på bekostnad av textens inneboende mångtydighet.⁹

Istället har jag fokuserat på att bevara odets syntaktiska struktur i så hög utsträckning som möjligt, så att den latinska textens fraser och satsdelar samt deras inbördes relationer återspelas av den svenska texten. Under varje stycke kommenteras 1) uttryck som har översatts fritt, eftersom deras innebörd i sammanhanget inte motsvaras av deras ordagranna betydelse, 2) viktiga syntaktiska konstruktioner som inte har bevarats i översättningen, eftersom detta hade krävt en alltför oidiomatisk svenska, samt 3) bibetydelser och konnotationer som inte ryms i översättningen, men som är av betydelse för odets förståelighet.

Den latinska texten är en sammanvägning av tre textkritiska utgåvor: Borzsák (1984), Klingner (1959), samt Shackleton Bailey (2008; hädanefter benämnd som SB). I återstoden av uppsatsen är det denna sammanvägda version som åsyftas (om ej annat anges) vid hänvisningar till bestämda verser eller ord i odets text, som markeras med upphöjda noter i fetstil före den latinska texten (t.ex. ¹*caelo tonantem*) eller med arabiska siffror inom parentes (t.ex. 1–4).

Syftet med detta kapitel är dock inte att bedriva textkritik på hela odet, varför sammanvägningen endast i undantagsfall baserar sig på information ur de kritiska apparaterna. Istället hanteras smärre meningsskiljaktigheter genom att den vanligast förekommande varianten ges företräde. Borzsáks utgåva tjänar som utgångspunkt i och med att den oftast överensstämmer med majoriteten; de ställen där jag har funnit skäl att avvika från Borzsák, eller där utgivarnas uppfattningar går isär i fråga om mer än bara detaljer, behandlas i kommentarerna.¹⁰

Horatius' oden har tidigare översatts till svenska av bland andra Ebbe Linde och Göran Svärd.¹¹ Jag har dock valt att överhuvudtaget inte undersöka befintliga översättningar till svenska, dels för att bevara mitt oberoende i ordvalen, dels för att försäkra mig om min översättnings ändamålsenlighet gentemot uppsatsens övriga frågeställningar.

⁹ Principen parafraseras i Jäger 1990 s. 100: "nicht Wort für Wort, sondern Sinn für Sinn".

¹⁰ Variationer i valet av skiljetecken lämnas däremot okommenterade enligt den gängse uppfattningen att antika texters interpunktion i regel härrör från senare tiders tolkningar av texten (West 1973 s. 54–55).

¹¹ Linde, Ebbe (övers.) (1963): Horatius Flaccus, Quintus. *Oden I–III*. Stockholm: Forum. Svärd, Göran (övers.) (2013): Horatius Flaccus, Quintus. *Oden I–IV*. Stockholm: CKM.

3.2 Hor. Carm. 3. 5. "Caelo tonantem"

Inledningsstrofen (1–4) slår en båg mellan en triumf i det mytologiska förflutna – statsguden Jupiters erövrande av gudsriket – och en triumf i den nära framtiden, där Augustus uppnår en gudalik status efter erövringen av två historiskt problematiska områden: Britannien och Partien.

Därefter byter Horatius tonfall och sätter fingret på en öm punkt för den romerska självbilden: Marcus Licinius Crassus' misslyckade försök att invadera Partien, som slutade med nederlaget vid Carrhae 53 f.v.t., cirka tjugofem år före odets tillkomst (Oxford Classical Dictionary (hädanefter: OCD) s.v. *Licinius Crassus (1), Marcus*). Crassus stupade själv i slaget tillsammans med ca 20 000 romerska soldater, och ytterligare ca 10 000 tillfångatogs (NR s. 80). I två strofer (5–12) skildrar diktaren en av dessa krigsfångar, som har övergivit sin romerska identitet till förmån för ett ärelöst liv i de barbariska fiendernas tjänst.

Härnäst backar Horatius bandet tvåhundra år: i fjärde samt hälften av den femte strofen (13–18) introduceras Marcus Atilius Regulus (konsul år 267) och hans resoluta agerande efter ett liknande nederlag – en välkänd historisk legend med oklar sanningshalt (OCD s.v. *Atilius Regulus, Marcus*). Som befälhavare under det första puniska kriget tillfångatogs Regulus och hans manskap efter slaget vid Tunis år 255; efter fem års fångenskap skickades han på permission till Rom med ett erbjudande från Karthago: de tillfångatagna soldaterna kunde släppas fria mot dyra lösen. Han avrådde dock senaten från att anta erbjudandet, trots att detta innebar en säker död för såväl honom själv som för de övriga fångarna.

Regulus' anförande vid denna debatt skildras i ett fingerat citat till och med den elfte strofen (18–40). Talet kretsar kring vanäran i att som soldat ge efter för sin dödsfuktan, och omöjligheten i att återställa sin ära efter att ha låtit sig tillfångatas levande. De avslutande fyra stroferna (41–56) skildrar Regulus' inre styrka under förhandlingarna i senaten, och hans lättnad vid avfärden mot den väntande tortyren.

1	<i>Caelo tonantem credidimus Iovem</i>
2	<i>regnare: praesens divus habebitur</i>
3	<i>Augustus adiectis Britannis</i>
4	<i>imperio gravibusque Persis.</i>

”Vi tror av hävd att den dundrande Jupiter regerar i himmelen: på jorden kommer Augustus att hållas för en gud när väl briterna och de mäktiga perserna [=parterna] har fogats till väldet.”

¹*credidimus*: Verbhandlingen bör inte tolkas som förfluten (”vi trodde/har trott”) utan hellre som pågående alltsedan en förfluten startpunkt (”vi har kommit till att tro”), att jämföra med perfektformen *novi* för ”jag vet” (se NR ad loc. s. 82). ”Vi tror av hävd” är det idiomatiska uttryck som tycks mig komma närmast denna betydelse.

²*praesens divus*: Översättningen av *praesens divus* som ”en gud på jorden” efter NR, som även ger en överblick över uttryckets religiösa konnotationer (NR ad loc. s. 84).

⁴*Persis*: En poetisk, möjligtvis grekiskt influerad omskrivning för parterna, vars rike omfattade stora delar av det forna persiska imperiets territorier (NR ad *adiectis Britannis* etc. s. 83–84).

5 *milesne Crassi coniuge barbara*
6 *turpis maritus vixit et hostium*
7 – *pro curia inversique mores!* –
8 *consenuit socerorum in armis*
9 *sub rege Medo Marsus et Apulus,*
10 *anciliorum et nominis et togae*
11 *oblitus aeternaeque Vestae,*
12 *incolumi Iove et urbe Roma?*

”Har [verkligen] Crassus’ soldat levt vidare som en vanärad make, eftersom hustrun är barbarisk – ack, vilket rättsskick, vilka förvrängda seder! –, har han åldrats i krigstjänst hos fienden [som nu är hans] svärfader, såsom en marsier eller apulier under en medisk [=partisk] kung, glömsk av de heliga sköldarna, familjenamnet, togan och den eviga Vesta, fastän Jupitertemplet står oskatt liksom staden Rom?”

⁵*milesne Crassi*: Den rakt formulerade frågan är varken hypotetisk eller retorisk utan snarare indignerad: poeten ifrågasätter inte huruvida det han beskriver verkligen har inträffat, utan frågar sig hur detta ofattbara kunde ske (se Kießling & Heinze 1917 ad *Crassi* s. 297; se även avsnitt 3.3 nedan).

^{6,8}*hostium ... socerorum*: Jag läser dessa två genitiver som samordnade, så att de gemensamt bildar ett genitivattribut till *armis*: ”fiendernas tillika svärfädernas arméer”. På grund av avvikelser i numerus samt den knepiga ordföljden valde jag dock en något friare översättning.

⁷*curia*: NR trycker *†curia†* (NR ad *et hostium* etc. s. 84–85) och ställer sig tveksamma att Horatius ville peka ut senaten som ytterst ansvarig för skändligheterna eftersom ingen militär räddnings- eller vedergällningsoperation genomfördes (en tolkning som företräds av Williams 1969 s. 58); de kan dock acceptera tolkningen, att Horatius ansåg senaten befläckad av fångarnas uppförande i egenskap av symbol för Roms ärorika traditioner. Jag väljer att undvika hela denna knepiga fråga med en mer bokstavlig översättning.

⁸*consenuit*: ”ha åldrats” innebär i denna kontext inte bara ”ha blivit gammal” utan även ”ha tillbringat sina bästa år, sin krafts dagar”. Svekets uppsåtlighet framhävs av vers 12 (en variant på en religiös formel; se NR ad *incolumi Iove et urbe Roma?* s. 87) och genom en effektiv oxymoron (dvs. avsiktligt motsägelsefull formulering) i vers 11: *oblitus aeternae[...] *Vestae** (se Morgan 2005 s. 320–321).

⁸*in armis*: SB trycker varianten *in arvis*, vilket ger betydelsen ”på fiendernas tillika svärfädernas fält”. Övriga utgåvor ger *in armis* (se även NR ad *et hostium* etc. s. 84–86).

⁹*sub rege Medo*: *Medus* är ett flexibelt adjektiv, åsyftande inte endast mederna utan även andra folkslag från Romarrikets östra gränstrakter, här rimligtvis parterna (se kommentaren till ⁴*Persis* ovan).

⁹*Marsus et Apulus*: Detta tolkas som två tänkbara sätt att benämna en och samma person, vilket indikeras av den efterföljande singularformen ¹¹*oblitus*. Därför översätts samordningen *et* med ”eller” (jfr Williams 1969 s. 56).

13 *hoc caverat mens provida Reguli*
14 *dissentientis condicionibus*
15 *foedis et exemplo trahentis/exemplo trahenti/exempli trahentis*
16 *perniciem veniens in aevum,*
17 *si non periret immiserabilis*
18 ^(1/2) *captiva pubes:*

Detta är alltså pudelns kärna: den svårtolkade mening vars traderade form innehåller de omstridda orden *exemplo trahentis*. Verserna analyseras och översätts separat i nästa kapitel, men deras innehåll kan sammanfattas på följande vis: Regulus' ”företseende förstånd” (¹³*mens provida*) hade insett det hot som vanärade soldater utgör mot den romerska moralen; följaktligen ”bestred” han friköpets ”nesliga villkor” (¹⁴⁻¹⁵*dissentientis condicionibus foedis*) och rådde senaten att lämna fångarna – sig själv inräknad – att dö, hänvisande till ett samband mellan en ”katastrof” (¹⁶*perniciem*) och den tillfångatagna ungdomens (¹⁸*captiva pubes*) överlevnad. Meningen leder fram till Regulus' anförande med början på sjätte stavelsen i vers 18.

¹⁴*dissentientis condicionibus*: Det starkt prosaiska uttrycket är färgat av den romerska senatens formalia (se NR ad *hoc caverat* etc. s. 87). *dissentio* antyder ett yrkande som gick på tvären mot den allmänna uppfattningen.

¹⁷*periret*: Verbformen har stöd i handskrifterna men orsakar ändå viss tveksamhet bland textkritikerna. Om ordet bedömdes vara korrupt kunde detta signalera att någonting inte står rätt till i meningen, vilket skulle göra det mer sannolikt att även vers 15 är i behov av en konjektur. Problemet är metriskt: med ett konventionellt uttal är sista stavelsen i *periret* kort, vilket avviker från den alkaiska strofen på ett sätt som saknar motstycke i Horatius' övriga produktion (se NR ad *si non periret* etc. s. 88). NR nämner en obskyr arkaisk uttalsvariant med lång vokal, samt en handfull konjekturer som löser det metriska problemet på bekostnad av meningens trovärdighet i andra hänseenden. Samtliga av mig lästa källor trycker dock den traderade läsarten utan obeli.

18	(^{2/2})	<i>'signa ego Punicis</i>
19		<i>adfixa delubris et arma</i>
20		<i>militibus sine caede' dixit</i>
21		<i>'derepta vidi, vidi ego civium</i>
22		<i>retorta tergo brachia libero</i>
23		<i>portasque non clausas et arva</i>
24		<i>Marte coli populata nostro.[']</i>

”Med egna ögon har jag sett [våra] fälttecken uppfästade på puniska tempel[väggar] och vapnen ryckta från [våra] soldater utan tappert motstånd,’ sade han, ’jag har sett [våra] medborgares händer bundna bakom den friborna ryggen, och [Karthagos] stadsportar lämnade öppna, och att sädesfälten – [en gång] ödelagda av vår krigsmakt – [nu] åter brukas.”

^{18, 21}*ego vidi*: Den övertydliga markeringen av satsens subjekt är ett emfatiskt uttryck, som inte bör likställas med motsvarande pronomenbruk i svenskan. Jag betraktar översättningen ”Med egna ögon har jag sett” som mer textnära än alternativet ”Jag har sett” (jfr Page 2007[1882] ad loc. s. 69).

¹⁸⁻¹⁹*Punicis adfixa delubris*: NR ger historisk kontext till tolkningen *delubris*=tempelväggar (NR ad *'signa ego Punicis* etc. s. 88–89). Detta ordval gör det möjligt att någorlunda bevara den latinska konstruktionen med dativ efter sammansatt verb (*adfigere alcuī* = ”hänga/fästa upp mot/på ngt”; jfr Sjöstrand 2014 §121:4). Den enklare översättningen ”upphängda i puniska tempel” tappar den eleganta kopplingen till participets verb-handling, och låter istället *delubris* framstå som ett mer alldagligt adverbial med platsens ablativ.

²⁰*sine caede*: Egentligen ”utan (blodigt) nederlag”, alltså ”utan strid till sista blodsdroppen”.

²²*brachia*: Här avviker jag från Borzsåks stavning *brachia*, till förmån för övriga utgåvors enhälliga *brachia*.

25 [']*auro repensus scilicet acrior*
 26 *miles redibit: flagitio additis*
 27 *damnum. neque amissos colores*
 28 *lana refert medicata fuco,*
 29 *nec vera virtus, cum semel excidit,*
 30 *curat reponi deterioribus.[']*

”Den med guld friköpta soldaten kommer naturligtvis att vända djärvare åter: ni lägger ekonomisk förlust till vanäran. Ull en gång färgad röd återfår aldrig sin svunna färg, och den sanna dygden vill inte heller återföras till fördärvade män, när den en gång gått förlorad.”

²⁵⁻²⁶*scilicet [...] redibit*: Sarkasmen i detta påstående är såpass uppenbar, att jag behåller den raka samordningen med efterföljande sats, trots att denna inte är ironiskt menad utan helt uppriktig. Tonskiftet skulle möjligtvis kunna förtydligas genom att översätta *flagitio additis damnum* med ”[nej,] ni lägger bara” osv.

²⁷*neque amissos colores*: Översättningen med singularis följer NRs bedömning att pluralformen främst tjänar ett estetiskt syfte, exempelvis att förhindra en repetitiv uppradning av ändelser på *-m* (NR ad loc. s. 90–91).

²⁸*lana [...] medicata fuco*: Egentligen ”ull förändrad/förfalskad medelst *fucum*”, ett färgämne som utvanns ur rödalger. Det underliggande verbet har här negativa konnotationer (NR ad *neque amissos* etc. s. 90–91).

31 [']*si pugnat extricata densis*
 32 *cerva plagis, erit ille fortis,*
 33 *qui perfidis se credidit hostibus,*
 34 *et Marte Poenos proteret altero,*
 35 *qui lora restrictis lacertis*
 36 *sensit iners timuitque mortem.*
 37 *hic unde vitam sumeret inscius*
 38 *pacem duello miscuit: o pudor!*
 39 *o magna Carthago, probrosis*
 40 *altior Italiae ruinis!'*

”Den dag då en hjort bjuder motstånd efter att ha lösgjorts från täta fångstnät, kommer en man att vara stark, som har överlåtit sig åt förrädiska fiender, och [den man] tillintetgöra punerna i ett andra krig, som med handlederna bundna har fått känna på piskan utan motvärn, och som har fruktat döden. Denna man, ovetande om hur han kunde ta vara på livet, har blandat ihop fred med krig: o vilken skam! o stora Karthago, desto högre till följd av Italiens skändliga undergång!”

³¹*si pugnat [...] cerva*: Egentligen en villkorsbisats i det objektiva fallet, ”om en hjort [...] bjuder motstånd”, men för tydlighetens skull valde jag en friare översättning. Då det är underförstått att bisatsens villkor inte kan infrias får uttrycket en annan pragmatisk funktion, som är svår att översätta med en villkorsbisats, särskilt eftersom just detta villkors omöjlighet inte är helt uppenbar för moderna läsare. Pragmatiken återfinns i vissa fasta uttryck, t.ex. engelskans ”when pigs fly” eller svenskans ”om du är X, då är jag Kalle Anka”.

³⁵⁻³⁶*lora [...] sensit iners*: Ahlberg ger en pregnant verbetydelse som passar väl in i detta sammanhang ”få känna på, pröva på, smärtsamt erfara” (Ahlberg s.v. **sentio a**). NR framhäver den slående oxymoronen *sensit iners*: verbet antyder sinnesnärvaro, medan det predikativa attributet *iners* (konventionellt översatt med ”feg, passiv, värlös”) utmålar krigsfånngen som ett viljelöst föremål (NR ad loc. s. 92). Helhetsbilden är den av en soldat som väljer att spela död under förnedringen, istället för att försvara sin värdighet med livet som insats.

³⁷*hic*: SB, som läser avsnittet till och med ³⁸*miscuit* som en frågesats, trycker *hic* och finner hela versen tvivelaktig (*”obscura haec et fort[asse] corrupta”* SB ad loc. s. 78); NR sätter obeli runt ordet och nämner åtskilliga otillfredsställande konjekturer (NR ad loc. s. 92–93). Osäkerheten beror framförallt på språnget från det allmängiltiga *ille* i vers 32 till detta specifika och utpekande *hic*. Jag anser att perspektivskiftet underlättas av de två relativpronomina *qui*, som båda syftar tillbaka på detta *ille* och stegvis modifierar det. Den första relativsatsen (33–34) beskriver en allmängiltig och tidlös situation, den andra (35–36) den specifika situation som Regulus’ avhandlar. Därifrån torde steget till *hic* vara kort nog för att inte behöva ses som en svaghet i texten.

³⁹⁻⁴⁰*probrosis altior Italiae ruinis*: Andemeningen kan tänkas vara att Karthago berikar sig på det förnedrade Roms bekostnad (jfr ²⁵⁻²⁶*flagitio additis damnum*). NR läser ablativen kausalt och komparativformen *altior* såsom åsyftande resultatet av en förändring snarare än en jämförelse av statiska tillstånd (NR ad *o pudor!* etc. s. 93).

41	<i>fertur pudicae coniugis osculum</i>
42	<i>parvosque natos, ut capitis minor,</i>
43	<i>ab se removisse et virilem</i>
44	<i>torvus humi posuisse vultum,</i>
45	<i>donec labantis consilio patres</i>
46	<i>firmaret auctor numquam alias dato</i>
47	<i>interque maerentis amicos</i>
48	<i>egregius properaret exul.</i>

”[Regulus] sägs ha avvisat sin kyska makas kyssar och sina små söner, såsom [en som blivit] fräntagen sina medborgerliga rättigheter, och [sägs] bister ha fäst sin manliga blick vid marken, till dess att han övertygade de vacklande senatorerna som sakkunnig förespråkare för ett aldrig förr givet råd, och [därefter] skyndade sig bort mellan de sörjande vännerna som en framstående landsflyktig.”

⁴²*ut capitis minor*: Ordagrant ”såsom förminskad i fråga om huvudet”. Williams läser frasen som en poetisering av ett juridiskt uttryck: *deminutio capitis* ”förlust av de rättigheter som tillkommer fria medborgare” (Williams 1969 s. 58 fotnot 3).

⁴⁵⁻⁴⁶*consilio [...] auctor*: Ett politiskt uttryck, syftande på Regulus’ moraliska auktoritet som adjungerad rådgivare till senaten (NR ad *donec labantis* etc. s. 94).

49	<i>atqui sciebat, quae sibi barbarus</i>
50	<i>tortor pararet; non aliter tamen</i>
51	<i>dimovit obstantis propinquos</i>
52	<i>et populum reditus morantem,</i>
53	<i>quam si clientum longa negotia</i>
54	<i>diiudicata lite relinqueret</i>
55	<i>tendens Venafranos in agros</i>
56	<i>aut Lacedaemonium Tarentum.</i>

”Och ändå visste han vilka [plågor] den barbariska torteraren förberedde för honom; likväl föste han undan de närstående som stod i vägen och folk[samlingen] som [ville] fördröja hans återfärd på samma sätt, som om han [just] hade lämnat klienternas långdragna ärenden bakom sig med tvistefrågan avgjord, [nu] styrande kosan mot lantegendomarna vid Venafrum eller mot det spartanska Tarentum.”

⁴⁹*sibi*: Detta reflexiva pronomen är att betrakta som oblikt, dvs. syftande på den överordnade huvudsatsens subjekt, och översätts därför med ”för honom” istället för ”för sig” (se Sjöstrand §160:2).

⁵⁰⁻⁵³*non aliter [...], quam si*: Ordagrant ”inte annorlunda, än om ...”. Denna konstruktion visade sig dock besvärlig i den svenska ordföljden; istället används den onegerade motsvarigheten ”på samma sätt som om ...”.

⁵¹⁻⁵²*obstantis propinquos / et populum reditus morantem*: Presensparticipen *obstantis* och *reditus morantem* är egentligen attribut till akkusativobjekten efter *dimovit*, men översätts med relativsatser för läsbarhetens skull.

⁵⁶*Lacedaemonium Tarentum*: Morgan argumenterar övertygande för översättningen ”Spartan Tarentum” som ett sätt att framhäva en slående oxymoron i slutorden (Morgan 2005 s. 321–323). Adjektivet *Lacedaemonius* syftar på den italienska ortens historiska ursprung som en koloni till den grekiska krigarstaten *Lacedaemon*, på moderna språk benämnd Sparta efter sin huvudstad. Associationen till den stränga spartanska moralen står i skarp kontrast till Tarentums senare status som dekadent nöjesstad, som vid Horatius’ tid gjort själva ortsnamnet till ett ord för moralisk lössläpphet i allmänhet (ibid.).

3.3 Odets uttryckssätt och budskap

Kontrasten mellan den första strofens optimistiska framtidsprognos och de två efterföljande strofernas nattsvarta lägesbeskrivning kan tyckas apart, men den inre motstridighet som här kommer till uttryck måste ha varit vanlig bland Horatius’ likar och likasinnade vid tiden för odets tillkomst. Visserligen tycktes Rom vara på väg att stabiliseras och ta sikte på en ny storhetstid med ett nytt styrelseskick, men samtidigt var såren från inbördeskrigens svåra år fortfarande oläkta – i många fall rentav infekterade.

Vid språnget från de högtflygande framtidsplanerna uttrycker diktaren sin bestörtning genom att skildra det samtida fördärvet i en rakt formulerad fråga, vars pragmatiska innebörd avviker från det språkliga uttryckets ’egentliga’ betydelse. Att raka frågor om allmänt kända och obestridliga fakta har en egen innebörd (’är det verkligen så, att...?’), som skiljer sig från både öppna frågor om det okända (’är det så, att...?’) och retoriska frågor om det hypotetiska eller uppenbart osanna (’är det kanske så, att...?’), kan betraktas som ett allmängiltigt fenomen. I och med innehållet i diktarens fråga bör denna pragmatik ha varit uppenbar för samtida åhörare, medan moderna läsare måste vara ordentligt inlästa på kontexten för att hänga med (vilket även gäller sarkasmen i 25–26 och liknelsen med hjorten i 31–32).

Fördömandet av *miles Crassi* riktas inte bara mot enskilda soldaters personliga vanära, utan hänger samman med ett stående tema i Romarodena: Horatius’ syn på sin tids moraliska förfall som det största hindret för förverkligandet av Roms framtida världsherravälde (Conte

1999 s. 309). Crassus' nederlag och soldatens förräderi skildras sålunda inte bara i militära termer, utan med tydlig anknytning till religiösa, kulturella, och sexualmoraliska värden. I och med inledningsstrofen står det mycket på spel när Horatius dömer ut sin samtid som moraliskt försvagad. Att Rom kommer att segra över britterna och parterna framställs där som tveklöst, men det kommer inte att ske genom kejsarens gudomliga kraft: tvärtom kommer Augustus att hållas för en gud först efter den kollektiva makt- och viljedemonstration av hela det romerska folket som dessa militära erövringsbragder kräver. Den kvardröjande frågan lyder då: hur kan diktaren så självsäkert slå fast, att detta folk med sin stukade *virtus* kommer att underkuva sina mäktiga fiender och uppnå världsherravälde inom mindre än en mansålder?

Övergången till den fjärde strofen är också abrupt, men enligt Williams var den historiska episoden kring Regulus' gärning välbekant på gränsen till uttjatad vid Horatius' tid (Williams 1969 s. 58–59). Trots att läsaren inte ges mer än huvudpersonens namn, bör ämnesbytet alltså ha varit enkelt att följa för den samtida publiken. Samtidigt framhäver Williams, att Horatius gjorde något helt nytt av det slitna ämnet genom att fokusera på det tal som Regulus höll för att förmå senaten att följa hans aldrig förr givna råd. Horatius låter detta anförande spegla den tidigare skildringen av *miles Crassi*: även för Regulus' manskap innebar det militära nederlaget en förnedring av Roms religion och kultur, tillika en moralisk kollaps hos soldaterna, som ansågs ha kapitulerat utan att verkligen besegras. Eftersom de hellre förlitade sig på fiendens nåd än på sin egen styrka för att överleva, var de att betrakta som skadat gods, män utan kraft och dygd, som det inte tjänade någonting till att friköpa.

Regulus' yttersta måttstock är fångarnas (o)förmåga att återupprätta Roms ära genom att ta revansch på punerna ”i ett andra krig” (34–36). Odets samtida publik satt dock med historiens facit i hand: de var väl medvetna om att Regulus' efterlevande faktiskt kom att besegra punerna i det andra puniska kriget, och att Rom uppnådde ensamt herravälde över Medelhavet drygt hundra år efter Regulus' uppoffring, när Karthago jämnades med marken efter det tredje puniska kriget (OCD s.v. *Punic Wars*). Det var samtidigt ett välkänt faktum, att Italien var en hårsman från att erövras av Hannibal under det andra puniska krigets mörkaste år. Kanske var det alltså Regulus som fick ödets vågskål att väga över till Roms fördel?

Här vill jag mena att den första strofens optimism får sin förklaring: Horatius påminner om att Rom redan tidigare lyckats vända ett förnedrande nederlag till en storslagen triumf inom loppet av ett århundrade. Med denna tolkning skulle Regulus-episoden få den samtida publiken att föreställa sig en alternativ men plausibel utgång av historien, där Rom offrade sin kollektiva kämparanda för en skara vanärade veklingars skull och sedan stod handfallet när det andra puniska krigets provotid tog vid – detta är alltså den katastrof som Regulus lyckades förhindra.

På samma sätt (låter diktaren påskina) kan det kejserliga Rom komma att krokna i konkurrensen med de övriga stormakterna och gå miste om sitt rättmätiga världsherravälde, om materiell överlevnad och vällevnad prioriteras över moralisk dito. I denna antydda argumentation lyser den politiska kontexten igenom: gentemot dem, som ogillade Augustus' stränga morallagar och hans planer på kostbara och riskabla erövringskrig, lät Horatius det historiska exemplet antyda, att vägen från misär till ära går genom bevarandet av Roms *virtus* till varje pris.¹²

Under framställningen av Regulus' tal växlar odet tonläge, och låter publiken föreställa sig den historiska figuren genom en stiliserad avbild: hans latin är på det stora hela det som talades vid Horatius' tid, och det metriska flödet fortsätter oförändrat. Skiftet av talsituation och talarens identitet kommuniceras dock på ett sätt, som får dem att framgå av orden allena – de textkritiska utgåvornas citationstecken är ju liksom övriga skiljetecken ett modernt hjälpmedel för läsaren, som saknade motsvarighet i den antika texten (jfr West 1973 s. 79). Växlingen till direkt tal etableras genom det emfatiska pronomenet ¹⁸*ego*, en tydlig avvikelse från Horatius' återhållsamma stil, och förtydligas två verser senare med ²⁰*dixit*. Sedan litar Horatius på att publiken är med på noterna, och låter Regulus tala oavbruten i tjugo verser. När diktaren åter tar till orda framgår detta genom språnget från Regulus' dramatiska utrop i verserna 38–40 (*o pudor! / o magna Carthago* etc.) till det torrt historieberättande ⁴¹*fertur*.

Även utanför det direkta talet förekommer enstaka prosaiska ordval och uttryck, som tycks höra mer till Regulusfigurens uttryckssätt än till diktarens. Detta sätt att låta diktens tematik färga av sig på dess stilistik kan mestadels förstås utifrån resonemangen i avsnitt 2.2. I verserna 14–18 kan dock en mer konkret koppling skönjas, där diktaren inte bara antyder Regulus' tonfall, utan även parafrazerar innehållet i hans yttranden. Den subtila övergången till denna form av indirekt tal, som mynnar ut i bisatsen *si non periret* etc. (17–18), spelar en avgörande roll för de textkritiska analyserna i kapitel 4.

Morgan karakteriserar det femte Romarodet som en ovanligt tidsmedveten text. Kontraster och kontinuiteter mellan dåtid, nutid och framtid återkommer i praktiskt taget varje strof, och målar upp en bild av historiens gång där enskilda romares handlingar på olika sätt kan få avgörande konsekvenser för Roms framtid (Morgan 2005 s. 320–321). Temat kommer till tydligast uttryck i frågan om föredömenas makt över eftervärlden, där begreppet *exemplum* har en central funktion. Ordet har flera närbesläktade betydelser: det kan handla om föredömliga eller avskräckande exempel, juridiska prejudikat, eller normbildande handlingsmönster.

¹² De realpolitiska detaljerna i Horatius' retorik behöver inte nödvändigtvis tolkas bokstavligt och ordagrant, men dess övergripande budskap kan antas ha varit uppriktigt menat (se Günther 2013 s. 397).

En röd tråd genom odets jämförelser av olika tidsperioder är att den moraliska svagheten återfinns i alla skikt av det romerska samhället. Regulus' föredömliga handlande är ju ett försök att rädda vad som räddas kan efter ett skamligt nederlag, och hans medfångar verkar vara av samma skrot och korn som den förtappade *miles Crassi*. Därtill framhävs hur motvilligt senatorerna lät sig övertygas, och hur många som ville förhindra eller fördröja Regulus' återfärd. Odets historiska exempel öppnar alltså inte dörren till en förlorad utopi där den romerska moralen härskade oinskränkt och oemotsagd. Tvärtom verkar Horatius vilja visa att det konsekvent dygdiga handlandet alltid har varit svårt och smärtsamt, och alltid impopulärt bland både vanligt folk och senatorer. Just därför blir det historiska exemplet relevant för Horatius' samtid: om Regulus' inre styrka inte kan förklaras med hans omgivningens moralitet, så kan den tilltalade publikens svagheter inte heller ursäktas med deras egen tidsålders dekadens.

Här är det viktigt att än en gång påminna sig om, att Romarodena inte bara undersöker den romerska moralens beskaffenhet från ett filosofiskt perspektiv, utan även är att betrakta som en partsinlaga till stöd för Augustus' kontroversiella morallagar. Att Horatius i sin tidigare diktning öppenligt hade skildrat egna försyndelser och tillkortakommanden kan också ha påverkat hur odets moraliska budskap uppfattades av samtiden (Günther 2013): de avslutande strofernas förundrade tonfall antyder nästan, att diktaren känner igen sig mer i den hindrande folkhopen än i den exemplariskt omutlige hjälten.

Avslutningen är bitterljuv snarare än triumfatorisk: den skam som Regulus uttryckte vid tanken på de bundna soldaterna verkar här träffa honom själv, som ju också hade låtit sig tillfångatas levande. I antiken var krigsfångar per definition slavar i segrarens ägo (Williams 1969 s. 58 fotnot 3); uttrycket *ut capitis minor* avser alltså inte att Regulus avvisar sin familj 'som om han vore' nedflyttad i den samhälleliga hierarkin, utan i egenskap av att faktiskt vara det, och i andra framställningar av legenden framhävs att Regulus efter kapitulationen inte längre betraktade sig själv som senator eller ens som romare (NR ad *donec labantis* etc. s. 94) Att lugnt möta döden framställs som det enda hedervärda alternativet i denna hopplösa situation, en moralisk motpol till de dödsfruktande soldaternas önskan att leva vidare utan *virtus*.

Regulus' frivilliga (och envetna) självupppoffring må framställas som ärorik, men det är inte tal om några 'rikedomar av ära'. Lärdomen tycks snarare vara, att den största rikedom ligger i att använda det lilla man har på ett måttfullt, dygdigt och patriotiskt sätt – i det materiella såväl som i det moraliska. Williams sammanfattar denna horatianska grundtanke i sina kommentarer till det andra Romarodet: "I vissa situationer är en mans liv förbrukat oavsett [om han flyr eller fäktar], och då är det upp till honom att utnyttja detta faktum till något positivt. Sådant utnyttjande är lika med *virtus*" (Williams 1969 s. 35).

4. Textkritisk analys av vers 15 och den omgivande meningen

Nu är turen kommen till analysen av vers 15, där handskrifternas läsart *exemplo trahentis* ställs mot Canters konjektur *exemplo trahenti* och Bentleys konjektur *exempli trahentis*. I avsnitten 4.2–4.4 redogörs för respektive variants uppkomst och förespråkare, dess textkritiska för- och nackdelar, dess språkliga trovärdighet, och dess förmåga att möjliggöra en meningsfull läsning av såväl de enskilda ordens betydelse som av hela textens ’sense’. Avslutningsvis presenterar jag min föredragna läsning och tolkning av verserna, anknyttande till det förra kapitlets slutsatser om odet som helhet.

Innan dess måste dock luckan i översättningen fyllas i bäst det går, vilket nödvändiggör en närstudie av den problematiska meningen i verserna 13–18. Det följande avsnittet fokuserar på en syntaktisk analys av ordens inbördes relationer, särskilt vad gäller verserna 15–16, där tyngdpunkten ligger på skillnader och likheter i de olika varianternas språkliga struktur.

4.1 Språklig närstudie av verserna 13–18

13 *hoc caverat mens provida Reguli* ¹⁴*dissentientis* *condicionibus* ¹⁵*foedis*

”Detta [slags fara] hade Regulus’ förutseende förstånd blivit varse när han bestred de nesliga villkoren”

Huvudsatsens första del är enkelt konstruerad: det transitiva predikatet *caverat* i pluskvamperfekt tar akkusativobjektet *hoc* och subjektet *mens*, vilket har ett adjektivattribut *provida* och ett possessivt genitivattribut *Reguli*. Därpå följer en komplex satsförkortning: presensparticipet *dissentientis* (satsförkortningens ’predikat’) utgör ett attribut till *Reguli* (satsförkortningens ’subjekt’) och utvidgas med dativobjektet *condicionibus*, som i sin tur tar adjektivattributet *foedis*. Vid första anblicken tycks satsförkortningen utgöra ett predikativt attribut till den överordnade satsens subjekt, vilket skulle innebära att participets verbhandling är samtidig med det finita verbet i pluskvamperfekt. Det predikativa attributet är dock inte kopplat direkt till subjektet *mens provida*, utan istället till detta subjekts genitivattribut *Reguli*, vilket resulterar i en otydligare men samtidigt flexiblare temporal samordning.

Om satsförkortningen med *dissentientis* ska föras ut ur detta oklara mellanläge och ledas till en bestämd plats i tempusföljden, anser jag att den snarare bör ligga i efterföljande tid till *caverat*, alltså i samtidighet med den efterföljande framställningens enkla dåtid (t.ex. ²⁰*dixit*, ⁴¹*fertur*, ⁴⁹*sciebat*, möjligtvis även det oblika ¹⁸*periret* i slutet av meningen, som analyseras nedan). Denna tolkning av tempusföljden ligger till grund för min översättning ”hade [...] blivit

varse när han bestred”, och lämpar sig väl för en förtydligande omskrivning till en temporal bisats med cum historicum:

'hoc caverat mens provida Reguli, cum [Regulus] dissentiret condicionibus'

Satsförkortningens otydlighet behöver emellertid inte vara ett problem som måste lösas – jag ser den snarare som ett avsiktligt och ytterst effektivt (om än svåröversättbart) sätt att hantera svängningarna i tempusföljden. Eftersom vers 15 gör ytterligare ett språng bakåt i tiden från den nyss avslutade skildringen av *miles Crassi* i tempus perfekt, är tempusbytet till pluskvamperfekt oundvikligt. Det quasi-predikativa attributet *dissentientis* fungerar sedan som ett slags syntaktisk rökrida: den överordnade satsens tempus upprätthålls inte av ett uttryck med explicit samtidighet (vilket hade varit fallet med *'hoc caverat Regulus dissentiens'* etc), men motsägs heller inte av ett finit verb i enkel dåtid (som i omskrivningen med *'cum dissentiret'*).

När dimman lättar i slutet av meningen har skildringen växlat till den mer hanterliga enkla dåtiden, men utan att försvaga kontrasten gentemot tidsperspektivet i strof 2 och 3. Sedd 'framifrån' tycks konstruktionen *Reguli dissentientis condicionibus foedis* förlänga den överordnade pluskvamperfekten och öka tempusbytet genomslagskraft, men sedd 'bakifrån' låter sig satsförkortningen enkelt sammanföras med resten av odets löpande handlingsförlopp, där varje enskild sats (exklusive det citerade talet) står i enkel dåtid och har Regulus som subjekt.¹³

Min tolkning av *hoc* såsom syftande på den föregående meningens generella innebörd ("Detta slags fara") följer NRs sammanfattande översättning: "It was to avoid such a situation that [...]" (NR s. 79). Vad gäller verbet utläser vissa kommentatorer en handgriplig betydelse av *caveo*: "förebygga, träffa försiktighetsåtgärder mot", vilket får *hoc* att framstå som en direkt syftning på situationen med *miles Crassi*.¹⁴ Jag ser flera problem med denna tolkning, och föredrar att utläsa den vanligare betydelsen hos *caveo*: "akta sig, se upp för, bli varse"; av verbets många betydelser har denna dessutom starkast koppling till konstruktioner med akkusativobjekt.¹⁵ Med denna mindre handgripliga verbbetydelse mildras problemet med ett konkret bakåtsyftande *hoc*: Regulus kan ju anses ha varit profetisk nog att ana de vanärande konsekvenserna av Carrhae, utan att förgäves ha försökt förhindra dem (jfr Williams 1969 s. 56: "This the prophetic mind of Regulus had foreseen"); frågan är dock varför Regulus skulle ha fäst sådan

¹³ Det enda undantaget är relativsatsen *quae sibi barbarus / tortor pararet* i verserna 49–50, men där framhävs Regulus subjektskap i den överordnade satsen genom det oblika reflexipronominet *sibi* (se avsnitt 3.2 ad loc.).

¹⁴ Se t.ex. Courtney 2013 s. 320 "It was this that the foresighted mind of Regulus had taken precautions against"; Günther 2013 s. 398 fotnot 681 "this he [...] had sought to prevent"

¹⁵ Ahlberg s.v. **caveo 1.**; Georges s.v. **caveo I** 1) αα) "durch Acc. = [sich] vor Jmdm od. etw. [hüten]"; OLD s.v. **caveo 2** "(w. acc.) To guard against, beware of (danger, trouble, etc.). **b** to be on one's guard against," (dock även "c to take precautions against so as to prevent")

vikt vid ett misslyckat invasionsförsök 200 år in i framtiden, när Hannibal och Cannae låg och väntade runt hörnet.

I fråga om tempusföljden och karakteriseringen av subjektet har läsningen tydliga fördelar: subjekt till *caverat* är ju inte den handlingskraftige Regulus själv, utan istället dennes ”förutseende förstånd”, som rimligtvis hellre utgör ett erfaraende subjekt än ett aktivt handlande subjekt. Det säger också sig självt, att Regulus’ förstånds kloka varseblivande av faran föregår personen Regulus’ djärva ord och handlingar, som syftar till att avvärja faran.

Därmed blir också tempusföljden meningsfull i båda riktningarna. Genom det tydliga skiftet från perfekt till pluskvamperfekt positioneras den fjärde strofen omedelbart och otvetydigt som en historisk bakgrund till episoden med *miles Crassi*: ⁵⁻¹²*milesne Crassi [...] vixit [...]?* → ¹³⁻¹⁷*hoc caverat [...] dissentientis [...] trahentis etc.* Efter det diskreta skiftet från pluskvamperfekt tillbaka till perfekt framstår sedan vers 13 som en tematisk bakgrund till den efterföljande skildringen av Regulus’ ställningstaganden och handlingar, och nu kan skiljelinjen dras på andra sidan om de tvetydiga satsförkortningarna: ¹³*hoc caverat mens provida Reguli* → *dissentientis [...] trahentis [...]* ¹⁸⁻⁴⁰*’signa ego Punicis [...]’ dixit etc.*; ⁴⁵⁻⁴⁶*donec labantis [...] patres / firmaret etc.* En sådan läsning kan tyckas långsökt ur ett analytiskt-filologiskt perspektiv, men kan ändå ha inverkat effektivt på de samtida åhörarnas språkkänsla och intuition.

15 **Handskrifternas läsart:**
et exemplo trahentis ¹⁶perniciem veniens in aevum,
Canters konjektur:
exemplo trahenti
Bentleys konjektur:
exempli trahentis

Handskrifternas läsart *exemplo trahentis* (Borzák 1984 ad loc. s. 70) I denna ordalydelse återanvänder verserna 15–16 den ovan analyserade konstruktionen från vers 14: liksom ¹⁴*dissentientis* är presensparticipet *trahentis* böjt i genitiv efter sitt huvudord ¹³*Reguli*, och motsvarar predikatet i ännu en satsförkortning, där Regulus är subjekt och *perniciem* akkusativobjekt. Hela paketet är formellt sett ett utökad attribut till *Reguli*, samordnat med det likaledes utökade attributet ¹⁴*dissentientis condicionibus* genom konjunktionen *et*.¹⁶ Den förtydligande omskrivningen som påbörjades ovan, med cum historicum som ersättning för presensparticip, kan därmed fortsättas på följande vis, med klamrar för de samordnade leden:

¹⁶ En fördel med upprepningen är att den framhäver och förstärker den ovan åskådliggjorda finessen i tempusföljden ¹³*caverat* ↔ ¹⁴*dissentientis* ↔ ²⁰*dixit*, vilket skulle kunna ses som en fördel för handskrifternas läsart gentemot konjekturerna. Här ser jag dock en risk för spekulativa och/eller cirkulära resonemang: min tolkning av tempusföljden behöver beläggas grundligare för att detta argument ska kunna tillämpas med säkerhet.

'cum Regulus {dissentiret condicionibus foedis} et {traheret exemplo perniciem in aevum veniens},'

Ordet *exemplo* ("exempel, föredöme", i dativ eller ablativ) och riktningsuttrycket *veniens in aevum* (bokstavligen "till/in i den kommande tidsåldern") tilldelas vitt skilda syntaktiska roller av olika utgivare, och även tolkningarna av det mångbottnade verbet *trahere* (bokstavligen "att dra") uppvisar en stor spännvidd, som inte låter sig sammanföras till en gemensam neutral översättning. Frågan om hur läsarten kan och bör tolkas avhandlas istället i avsnitt 4.4 nedan.

Canters konjektur ¹⁵*exemplo trahenti* (Klingner 1959 ad loc. s. 75) Med denna ordalydelse byts genitivändelsen *trahentis* mot dativändelsen *trahenti*, vilket knyter participet till grannordet *exemplo* istället för ¹³*Reguli. exemplo* låter sig därmed läsas som ytterligare ett dativobjekt till ¹⁴*dissentientis*, samordnat med *condicionibus foedis* genom konjunktionen *et*. Genom den ändrade ändelsen bildar nu *trahenti* tillsammans med *perniciem* och *veniens in aevum* ett regelrätt predikativt attribut till *exemplo*. Till sin funktion motsvarar denna satsförkortning en relativsats syftande på *exemplo*,¹⁷ där *trahenti* motsvarar predikatet, *perniciem* akkusativobjektet, och *veniens in aevum* ett riktningsadverbial. I jämförelse med (*Reguli*) *dissentientis* tycks participet (*exemplo*) *trahenti* uttrycka en verbhandling, vars temporala och modala koppling till resten av framställningen är mindre uppenbar. Å andra sidan kan en specifik och entydig transitiv verbkonstruktion ringas in: "draga el. släpa efter sig", med den bildliga betydelsen "ha i släptåg, medföra, välla" (Ahlberg s.v. **traho 3. b**); därmed faller också riktningsuttrycket på plats. Den förtydligande omskrivningen utifrån denna tolkning lyder då:

'cum Regulus dissentiret {condicionibus foedis} et {exemplo, quod perniciem traheret in aevum veniens},'

("när Regulus bestred de nesliga villkoren och exemplet som drar/skulle komma att dra en katastrof efter sig in i den kommande tidsåldern,")

Bentleys konjektur exempli trahentis: (SB ad loc. s. 77) Här byts den mångtydiga ändelsen *exemplo* mot genitivändelsen *exempli*, vilket låter *exempli* läsas som en egenskapsgenitiv till *condicionibus*. Detta genitivattribut samordnas med adjektivattributet *foedis* genom konjunktionen *et*. Presensparticipet *trahentis* behåller sin genitivändelse, men förs nu hellre till grannordet *exempli* än till den mer avlägsna genitiven ¹³*Reguli*. Bortsett från att huvudordets och participets kasus nu är genitiv istället för dativ, har kombinationen av *exempli* och det utvidgade attributet *trahentis perniciem veniens in aevum* samma funktion som motsvarande ord i Canters

¹⁷ jfr Kießling & Heinze 1917 ad *condiciones foedae* s. 298: "*trahenti = quod traheret*"

konjunktur, och satsförkortningen kan översättas på samma sätt (och med samma förbehåll rörande den finita motsvarigheten till *trahentis*):

'cum Regulus dissentiret condicionibus {foedis} et {exempli, quod perniciem in aevum veniens traheret,}'

(”när Regulus bestred villkoren [, vilka var] nesliga och av ett exempel som drar/skulle komma att dra en katastrof efter sig in i den kommande tidsåldern,”)

17 *si non periret immiserabilis*¹⁸*captiva pubes:*

”om den tillfångatagna ungdomen, oförtjänt av medlidande, skulle undkomma döden:”

I min läsning har bisatsen tre satsdelar: subjunktionen *si*, ett negerat intransitivt predikat *non periret*, samt subjektet *immiserabilis captiva pubes*, där adjektivet *captiva* bildar en enhet med huvudordet *pubes*, medan *immiserabilis* är ett mer renodlat adjektivattribut. Jag följer NRs tolkning, att denna villkorsbisats utgör indirekt tal och skildrar ett argument i Regulus’ anförande (NR ad loc. s. 88), i samtidighet med anförings verbet ²⁰*dixit*. Även i översättningen är verbformen oblik: ”skulle” motiveras alltså av den överordnade satsens tempus och inte av bisatsens villkorsfall (så även i nedanstående översättningar).

Exakt vilken motsvarighet predikatet bör tänkas ha i det bakomliggande direkta talet är svårare att avgöra: NR föreslår det potentiella fallets presens konjunktiv, *si non pereat* (ibid.). Jag ser dock fördelar med att tolka konjunktiven som helt oblik, motsvarande det objektiva fallets indikativ (med antingen presens eller futurum simplex) i det direkta talet: Regulus, konsekvent karakteriserad som krass och kompromisslös, anför då katastrofen som en direkt och otvivelaktig följd av villkorets infriande. Att Horatius i verserna 20–21 låter Regulus använda en liknande konstruktion med villkorssats i indikativ för ett hypotetiskt händelseförlopp (som där är otänkbart snarare än oacceptabelt) kan tas till stöd för denna tolkning.

Det poetiska adjektivet *immiserabilis*, en negerad form av *miserabilis* ”ömkansvärd, värd medlidande”, kan ha myntats av Horatius själv (NR ad loc.). Min översättning avviker från det vedertagna bruket att tolka adjektivet som ett predikativt attribut med betydelsen ”om inte den tillfångatagna ungdomen förgås osörjd/utan medlidande”.¹⁸ I mina lexikonsökningar har jag nämligen inte funnit något stöd för att *miserabilis* kan ta detta slags betydelse, som skulle

¹⁸ Se t.ex. Morgan 2005 s. 420: ”if the captive youth did not die without pity”; Copley 1941 s. 89: ”if the captured young men did not perish without pity”; Williams 1969 s. 56: ”were the young men in captivity not left to die without pity”. I Williams’ översättning anas en underförstådd agentkonstruktion (*periret* = ’lämnas att dö av senaten’), vilket vrider *immiserabilis* mot senatens sätt att överge fångarna, snarare än mot fångarnas sätt att dö. En sådan betydelseförskjutning torde dock vara utesluten av samordningen mellan *immiserabilis* och *pubes*.

motsvara ett slags perfektparticip till det bakomliggande verbet *miseror*. Adjektivet verkar snarare vara begränsat till att beteckna en inre egenskap, dvs. att huvudordet förtjänar att behandlas enligt det bakomliggande verbet. I vissa fall får det en aktiv betydelse motsvarande ett presensparticip,¹⁹ men inga angivna betydelser betecknar resultatet av verbhandlingen *miseror*, dvs. att huvudordet faktiskt behandlas eller har behandlats med medlidande.²⁰

Jag ser ingen anledning till att adjektivets betydelse skulle utvidgas i denna riktning av det negerande prefixet *in-*, eller till att en sålunda uttänjd betydelse skulle passa bättre i kontexten.²¹ Fångarnas 'oömkansvärdhet' är ju redan ett faktum i och med deras oåterkalleliga förlust av *virtus* vid kapitulationen: denna oföränderliga inre egenskap kan inte vara avhängig ett villkor eller en potentiell verbhandling. Dessutom framstår senatens känslomässiga inställning till fångarna på sin höjd som ett sekundärt bekymmer för Regulus, i jämförelse med det tydliga huvudtemat för hans anförande: fångarnas moraliska fördärv och fördärvlighet. Detta speglas i avfärdsscenen, där Regulus inte verkar se någon anledning att förebrå de sörjande vännerna för deras känslor, bara de släpper förbi honom. På samma sätt tycks hans (och diktarens) hållning vara, att den hotande *pernicies* nu hade avvärjts av fångarnas dödsdom i sig, alldeles oavsett hur många tårar som skulle komma att fällas över dem i Rom. Med denna tolkning är det svårt att motivera varför de avslutande orden i introduktionen till Regulus' tal skulle tänjas till att syfta på Roms känslor inför fångarnas död, när en rak läsning av samma ord håller blicken fäst på de unga fångarna och elegant föregriper deras senare karakterisering som *deteriores*.

Även om man antog en perfektparticip-liknande tolkning av *immiserabilis* som oproblematiskt, så försvåras den predikativa läsningen "dö osörjda/utan medömkan" av bisatsens subjunktion. Med *si non* är bisatsen som helhet positiv, medan den starkt betonade negationen riktas helt och hållet mot det efterföljande ordet (Sjöstrand §249:1). Resultatet är ett sammanhållet *non perire* "att inte dö/förgås", som jag väljer att översätta med "undkomma döden" – betydelsen tycks spegla det ⁶*vixit* som yttras om Crassus' soldat, vars skildring också kretsar kring konsekvenserna av att som soldat föredra ett liv i vanära framför en ärorik död.

Detta skiljer sig från hur bisatsen skulle ha fungerat om den inleddes med den negerade villkorssubjunktionen '*nisi*': en svagt betonad negation skulle då riktas mot satsen som helhet

¹⁹ Ahlberg s. v. **miserabilis b**): "akt. klagande, jämrande"

²⁰ Se Ahlberg, Georges, OLD s.v. **miserabilis**

²¹ Georges ger visserligen "unbemitleidet, [...] ohne Erbarmen" (obeömkad, utan medlidande) som en av betydelsena till *immiserabilis* (Georges s.v. *immiserabilis D*), men i och med att den enda källan är just denna Horatiusvers kan det lika gärna vara så, att texttolkningen (med *immiserabilis* som predikativt attribut motsvarande perfekt particip) i detta fall ligger till grund för den angivna ordbetydelsen, snarare än omvänt. Att ta Georges till stöd för denna specifika tolkning vore i så fall något av ett cirkelresonemang. Även OLD anger denna enda källa, men med den mindre tänjda betydelsen "not to be pitied" (OLD s.v. **immiserabilis**).

(Sjöstrand §249:1), vilket lämnar en naturligare plats för en negerad modifiering av predikatet. I konstruktionen *perniciem, nisi pubes {periret immiserabilis}*, ”katastrof, om inte ungdomen {dör utan medömkan}”, vore dubbelnegationen mellan *nisi* och *immiserabilis* rimlig, då det motsatta fallet lyder *non perniciem, si pubes {periret immiserabilis}*, ”inte katastrof, om ungdomen {dör utan medömkan}”. Men med odets konstruktion *perniciem, si pubes non periret* fungerar *immiserabilis* inte alls på detta sätt, eftersom båda negationerna trängs ihop inuti det villkorade predikatet: ”katastrof, om ungdomen {skulle undkomma döden (=non periret) utan medömkan}” är inte en meningsfull läsning.

Slutligen bör det redan här nämnas, att själva sammanfogningen av villkorsbisats och huvudsats inte är helt oproblematiskt, vare sig semantiskt eller syntaktiskt. Trots detta behandlas satsfogningen mycket knapphändigt i litteraturen, där analysen av verserna 17–18 ofta över-skuggas av de mer ingående kommentarerna till den femtonde versens textkritiska problem. Enligt min uppfattning har emellertid denna villkorsbisats en avgörande betydelse för hur verserna 15–16 kan eller bör läsas: i de följande avsnitten ämnar jag synliggöra, att flera av de läsningar av den överordnade satsen som föreslås i litteraturen inte låter sig förenas med bisatsen på ett tillfredsställande sätt.

4.2 Canters konjektur: fördelar och nackdelar

Den äldst daterade förekomsten av *exemplo trahenti* återfinns hos *commentator Cruquianus*, men konjekturen benämns oftare efter den nederländske filologen Willem Canter, verksam på 1500-talet, som föreslog samma ordalydelse oberoende av den då otillgängliga Cruquianus-texten (NR s. 88 ad loc. s. 88). Bland de textkritiska utgivarna väljer Klingner att trycka Canters konjektur (1959 ad loc. s. 75); därtill föredras den av Williams (1969 ad loc. s. 55, se även fotnot 1) samt av Kießling & Heinze, som benämner *trahenti* = *quod traheret* som en nödvändig förbättring av handskrifternas *trahentis* (1917 ad *condiciones foedae* s. 298).

Min bedömning av konjekturens kvaliteter utgår från Wests tre kriterier (se avsnitt 2.5), med början i kriterium 3: skulle traderingsförloppet ha kunnat förändra ett ursprungligt *trahenti* till det *trahentis* som står att finna i handskrifterna (West 1973 s. 48)? Här ser jag ingenting som talar emot konjekturen: West nämner att grammatiska ändelser är särskilt sårbara för att assimileras med närliggande ord, och i samma strof återfinns såväl *foedis* som det bedrägligt snarlika *dissentientis* (ibid. s. 23; se även RW s. 232). I och med att participen står på varsin sida om det samordnande *et* skulle en sådan assimilation kunna ha orsakats av ett mer eller mindre omedvetet tankefel, lika gärna som av ett mekaniskt skrivfel (se West 1973 s. 20). En

kopist som förväntade sig en upprepning av det första participets böjning efter samordningen kan ha flyttat uppmärksamheten vidare till nästa rad utan att försäkra sig om att de sista bokstäverna i vers 15 blivit helt rätt, eller rentav dragit slutsatsen att ett avslutande S på rad 15 hade utelämnats av en tidigare kopist eller fallit bort på grund av materialskador.

Rörande kriterium 2 – hur väl den föreslagna texten motsvarar författarens språkbruk och uttrycksätt (West 1973 s. 48) – är Canters konjektur svårare att bedöma. Å ena sidan resulterar ändringen i att alla ord i vers 15 har en tydligt definierad funktion och innebörd, vilket skyddar meningen mot det slags misstankar om direkta brott mot den latinska grammatiken som riktas mot handskrifternas variant.²² Å andra sidan blir meningen än mer invecklad och obalanserad, i och med att en så stor och avgörande del av dess innehåll (*trahenti perniciem veniens in aevum, si non* etc.) uttrycks i en komplex satsförkortning inuti en annan komplex satsförkortning – formellt sett: i ett utvidgat attribut till dativobjektet av ett annat utvidgat attribut, som i sin tur är böjt efter ett attribut i den överordnade satsen (!).

Här ser jag anledning att återvända till mina tidigare resonemang om det antika högläsningssparadigmet (se avsnitt 2.3). Handskrifternas läsart är i sig syntaktiskt komplex och svårläst i och med att så mycket av innehållet förpackas i den besvärliga participkonstruktionen *Reguli dissentientis*, men den har fördelen att samma svårtydda konstruktion återkommer två gånger i rad, mycket tydligt samordnade, med samma subjekt och samma tvetydiga relation till den överordnade satsen. En åhörare som hinner greppa kopplingen mellan *dissentientis condicionibus* och *Reguli* kan därmed återanvända denna läsning när samma böjningar dyker upp igen. På samma gång får den som inte förstod den oväntade formuleringen en andra chans att inse sambanden, vilket i bästa fall kan få även den första satsförkortningen att klarna i efterhand.

Canters konjektur bryter upp denna symmetri och utvidgar meningsbyggnaden med ännu en underordnad nivå. Resultatet är ett slags regelmässig tydlighet, som må vara lättare att läsa på papperet, men som knappast skulle ha varit till någon hjälp i den ursprungliga högläsningssituationen. Konjekturordalydelse verkar snarare lägga krokben för åhöraren: direkt efter den första nog så utmanande satsförkortningen *dissentientis condicionibus* följer nu en nästan identisk konstruktion, som dock måste uttydas helt annorlunda: subjektet är ett annat, kopplingen till det överordnade predikatet likaså. Eftersom detta predikat nu utgörs av den första satsförkortningens tvetydiga ¹⁴*dissentientis* snarare än av det finita ¹³*caverat*, blir meningen som helhet en bedräglig labyrint, där en enda missuppfattad eller feltolkad ändelse

²² Se t.ex. Copleys omdöme om *exemplo* som separativ ablativ till *trahere*: ”this awkward if not impossible ablative construction” (1941 s. 88)

skulle ha gjort det ytterst svårt att hinna hitta tillbaka in i strukturen innan uppläsaren hunnit fram till nästa mening.

Konstruktionen med *exemplo* som dativobjekt till *dissentientis* förtjänar också att synas i fogarna. NR menar att det vore märkligt om Regulus sades bestrida ett hypotetiskt exempel på samma sätt som han bestrider de konkreta villkoren i en diplomatisk förhandling (NR ad loc. s. 88). Visserligen kan *exemplum* översättas med ”prejudikat”, vilket passar i sammanhanget, men att döma av ordens övriga betydelser skulle *dissentire exemplo* i så fall snarare åsyfta avvikan- det från en rådande rättsnorm än protesterandet mot att upprätta ett nytt prejudikat. Tjänjningen av *exemplum* till ’den föreslagna handling som skulle statuera detta exempel’ skulle kanske kunna godtas om uttrycket stod ensamt, men i och med samordningen med *condicionibus* spretar det hela alltför illa för att trovärdigt kunna tillskrivas Horatius’ annars så precisa penna.

Rörande Wests första kriterium, att konjekturernas innehåll och budskap måste motsvara det som författaren kan antas ha velat kommunicera (West 1973 s. 48), menar flera forskare att Canters konjektur resulterar i ett utmärkt ’sense’ (se t.ex. Copley 1941 s. 87). Den ovan nämnda tjänjningen av betydelserna hos *dissentio* och *exemplum* kan anses tala emot denna bedömning, även om det problemet framförallt är av språklig art.

Ett desto allvarligare problem för konjekturernas ’sense’ är satsfogningen mellan satsför- kortningen *exemplo trahenti perniciem* och den efterföljande bisatsen. Med den relativt handfa- sta betydelse av *traho* som konjekturerna ringar in, är det svårt att se hur villkoret skulle kunna knytas till något annat ord än just *trahentis*: Regulus sägs alltså bestrida dels de nesliga villkoren, dels exemplet som ’drar/skulle komma att dra en katastrof efter sig om ungdomen undkommer döden’. Här tycks villkoret fylla två oförenliga funktioner samtidigt: exemplet som förkastas benämns vara katastrofalt endast i det fallet att fångarna friköps, men samtidigt är friköpandet av fångarna en förutsättning för att det ens ska gå att tala om ett förkastligt exempel.

Samordningen med *condicionibus foedis* förvärrar det hela med en självmotsägelse: Regulus bestrider på samma gång förslaget att fångarna ska räddas, och också fångarnas ännu obestämda eftermäle, som bara blir katastrofalt om fångarna räddas. Kießling & Heinze försö- ker få rätsida på läsningen med en förtydligande omskrivning, men den hypotetiska satskedja som föreslås har villkor i flera led, vilket inte alls motsvarar konjekturernas ordalydelse (Kießling & Heinze 1917 ad loc. s. 298 ”diese *condiciones* würden ein *exemplum* sein, das Verderben nach sich ziehen würde [...], wenn es das Leben der Gefangenen rettete”).

För att satsfogningen efter Canters konjektur ska vara meningsfull skulle den efterfölj- ande bisatsen behöva läsas som en orsak snarare än ett villkor till *trahenti perniciem*: Regulus skulle då sägas bestrida fångutlämnningens villkor och ett exempel, som medför en framtida

katastrof eftersom fångarna därigenom undkommer döden. I och med att så många kloka forskare har varit tillfreds med Canters konjektur, och så få har motsatt sig dess inverkan på satsfogningen, verkar det som om den befintliga villkorsbisatsen ändå klarar av att bära detta slags betydelse – eller också behöver den av mig framhävda motsägelsen inte ses som ett så avgörande problem för konjekturens 'sense'.

Här vill jag emellertid påminna om Wests maxim, att det viktigaste inte är huruvida ordalydelsen kan förmedla den avsedda betydelsen, utan istället huruvida författaren verkligen skulle ha valt att förmedla denna betydelse med just dessa ord (West 1973 s. 59). Jag håller det inte för troligt att Horatius skulle ha använt en logiskt tveksam villkorskonstruktion för att uttrycka ett 'eftersom' eller 'i och med att' i detta sammanhang, där det inte finns några uppenbara hinder för att inleda bisatsen med en lämpligare subjunktion. Av detta och ovan nämnda skäl anser jag att nackdelarna hos Canters konjektur överväger dess fördelar, och att den därmed inte kan godtas som en förbättring av den traderade läsarten.

4.3 Bentleys konjektur: fördelar och nackdelar

Även Bentley såg anledning att avfärda Canters lösning i sin utgåva från 1711, till förmån för den egna konjekturen *exempli trahentis* (Copley 1941).²³ Denna variant har ännu inte har upptäckts i någon oberoende historisk källa, och dess ställning i den moderna Horatiusforskningen verkar vara relativt svag. Den föredras dock av SB (2008 ad loc. s. 77), vars textkritiska utgåva utgör den senast publicerade vetenskapliga bearbetningen av Horatius' samlade verk.

Rörande konjekturens textkritiska trovärdighet som föregångare till handskrifternas ordalydelse förefaller mig Bentleys konjektur vara svagare än Canters. En hypotetisk korruption från *exempli* till *exemplo* kan inte förklaras som en assimilation, då inget närliggande ord slutar på *-o*. En simpel sammanblandning av de två bokstäverna är inte heller trolig: i mina källors tabeller över ofta sammanblandade bokstäver i olika handstilar förs I och O aldrig till samma grupp (RW s. 224, West 1973 s. 25–26), och med tanke på ljudskillnaden mellan dessa vokaler bör en fonetiskt motiverad felläsning kunna uteslutas (se West 1973 s. 20). Det finns heller inga

²³ Enligt Copley ska Bentleys beslut ha varit textkritiskt motiverat, då han inte såg någon anledning till att *trahenti* skulle ha korrumperats till *trahentis*; efterföljande forskare ska sedan ha insett slagkraften i detta resonemang och tagit det till stöd för att överge Canters *trahenti*, dock snarare till förmån för den traderade läsarten än Bentleys *exempli* (Copley 1941 s. 87). Jag finner detta ytterst förbryllande: korruptionen *trahenti* till *trahentis* är mycket enkel att förklara med metodologin hos Jäger, West och RW, och till råga på allt nämner ju Copley själv en handskrift med den korrupta läsarten *exemplis trahentis*! Antingen utgick Copley från andra textkritiska grunder än de som återfinns i min övriga sekundärlitteratur, eller också har Bentleys resonemang missförstått. Att gå direkt till källan och se efter vore intressant, men knappast relevant för min analys.

uppenbara skäl till att handskrifternas *exemplo* skulle ha uppstått som en avsiktig eller undermedveten trivialisering av *exempli*, då båda formerna tycks lika svårtydda vid första anblicken.

Vad gäller det språkliga kriteriet lyckas även denna konjektur ge varje ord en logisk funktion i satsen, men som helhet betraktad blir meningsbyggnaden om möjligt ännu mer komplicerad än med Canters konjektur. Den avgörande informationen ryms nu i ett utvidgat attribut till ett genitivattribut till dativobjektet i det utvidgade attributet till den överordnade satsens subjekts genitivattribut – näppeligen ett tydligt och kommunikativt uttryckssätt! Vidare instämmer jag i NRs kritik mot den obalanserade samordningen av *foedis* med den sex ord långa frasen *exempli trahentis* etc., och liksom de finner jag det mycket förvirrande att *dissentientis* och *trahentis* har samma böjning men helt olika syftning (NR ad loc. s. 88). Denna syntaktiska snubbeltråd verkar ännu bedrägligare för åhörarna än Canters ovan nämnda krokben.

I fråga om 'sense' undviker Bentley den besvärande tånjning av *dissentio* och *exemplum* som präglar Canters konjektur, men problemen med satsföljdens logik består. Även med Bentleys konjektur måste villkorsbisatsen rimligtvis föras till *trahentis*: de bestridda villkoren sägs alltså vara 'av ett exempel som drar/skulle komma att dra en katastrof efter sig om ungdomen undkommer döden'. Även här uppstår vid närmare anblick en märklig motsägelse. Om Karthagos anbud karakteriseras av att det upprättar ett *exemplum*, som är katastrofalt utifall att fångarna inte dör, och som därmed inte vore katastrofalt utifall att fångarna dog, så är det fortfarande en öppen fråga huruvida fångarna ska räddas eller ej. Då är det högst oklart vad det bestridda anbudet ens innebär, eller varför det bestrids rakt av och karakteriseras som nesligt. Allt annat pekar ju mot tolkningen, att Regulus bestrider anbudet just för att det i sig innebär att fångarna inte dör, vilket i sin tur kan sägas utgöra ett katastrofalt exempel för framtiden. Om *exempli* ska föras grammatiskt till *condicionibus* och tolkas som en utmärkande egenskap hos det bestridda anbudet, så kan exemplets katastrofala följder inte gärna villkoras mot fångarnas överlevnad, som ju redan förutsätts av själva anbudet.

Summa summarum ser jag många nackdelar och få fördelar med Bentleys konjektur, både som ett alternativ till Canters konjektur och som en ersättning av den traderade läsarten. Jag bifaller omdömet som fälls över konjekturen i Borzsåks kritiska apparat: ”*obscurum per obscurius*”, det vill säga: lösningen är mer svårförståelig än problemet (Borzsaák 1984 ad loc. s. 70).

4.4 Föreslagna läsningar av handskrifternas läsart

Borzsaák föredrar istället handskrifternas *exemplo trahentis*. Denna bedömning verkar vara den vanligaste: Morgan (2005), Copley (1941) och Page (2007[1882]) utgår alla från att den traderade läsarten är att föredra framför konjekturerna. Även Wickhams & Garrods textkritiska

utgåva ger *exemplo trahentis*, men i apparaten uttrycks tentativt stöd för Canters konjektur (1917 ad loc. s. 79: "trahenti *Comm. Cruq., puto recte*"). NR betraktar handskrifternas läsart som det minst dåliga alternativet, men ser alltför stora problem med samtliga tolkningar av den för att kunna betrakta läsarten som helt autentisk; följaktligen sätter de obeli runt *†exemplo†*, som de identifierar som det mest problematiska ordet i meningen (NR ad loc. s. 88).

Det är dock tolkningen av det mångtydiga verbet *traho* som är mest utslagsgivande när man jämför de olika läsningar av meningen som föreslås i litteraturen:

- Borzsák lyfter fram en förtydligande omskrivning där *trahentis* likställs med "tollentis, removentis" och *exemplo* tolkas som en separativ ablativ: Regulus sägs alltså avlägsna den hotande katastrofen från fångarnas eftermäle.²⁴
- I Morgans översättning sägs Regulus istället härleda en katastrof för den kommande tidsåldern (*perniciem veniens in aevum*) från exemplet.²⁵ NR omnämner detta slags verb-tolkning som den mest vedertagna, men ställer sig tveksamma till huruvida den tillåts av den traderade läsartens ordalydelse.²⁶
- Copley vill leda den rumsliga metaforen i omvänd riktning: i hans läsning hänför Regulus katastrofen till exemplet, i det avseendet att han tolkar den katastrofala handlingen (*perniciem* = att friköpa fångarna) som ett dåligt exempel för framtiden; *exemplo* tolkas som en final dativ till *trahentis*, och *veniens in aevum* som en bestämning till *exemplo* enligt konstruktionen *exemplum in alqd/alqm* "föredöme för ngt/ngn".²⁷
- Page föreslår en dubbelriktad rumslig metafor med en annan betydelse hos *traho*: om Regulus sägs sträcka ut en katastrof från exemplet till den kommande tidsåldern, så kunde detta vara en metafor för hans förmåga att inse orsakssamband över långa tidsavstånd.²⁸

Här vill jag argumentera för ett semantiskt urvalskriterium: **Reguli [...] trahentis perniciem bör kunna antas beskriva Regulus' verbala argumentation om den hotande katastrofen och dess orsaker**, snarare än att bara handla om hans inre resonemang på samma tema.

²⁴ Borzsák 1984 ad *trahenti* s. 70: "P[= codex Bodmerianus]: tollentis, removentis (sc. perniciem). *Vollmer ingeniose monuit hunc ordinem statuendum esse (non sine analocuthia q. d.): dissentientis condicionibus foedis et exemplo (pubis) perniciem trahentis*"

²⁵ Morgan 2005 s. 320: "opposing the shameful terms and deducing disaster for time to come from the precedent"

²⁶ NR ad loc. s. 88: "*trahentis* [...] is supposed to mean 'deducing from a precedent'"

²⁷ Copley 1941 s. 89: "he dissented to the shameful terms, and branded this dangerous action a precedent for time to come"

²⁸ Page 2007[1882] ad *et exemplo...pubes* s. 69: "since *traho*= 'to draw,' 'drag out,' 'extend,' a person may be said 'from a precedent to drag out or extend ruin into the future,' who sees or foresees ruin so extending from a precedent into the future."

➤ Efter *hoc caverat mens provida*, som enligt min analys syftar på en mental insikt om en framtida katastrof, vore det överflödigt om *trahentis perniciem* uttryckte samma sak en gång till, inte minst eftersom subjektet nu har skiftat från Regulus' insiktsfulla *mens* till Regulus själv, en man av ord och handling.

➤ Kontexten ger flera indikationer på att *trahentis* bör motsvara ett sägeverb. Dels kan hela meningen från och med vers 14 läsas som en föregripande sammanfattning av det långa avsnittet direkt tal i verserna 18–40 – detta citat är formellt sett ett objekt till ²⁰*[Regulus] dixit*. Bisatsen *si non periret* är dessutom att förstå som indirekt tal, och räknas som ett adverbial till *trahentis*.

➤ Den täta samordningen med *dissentientis* bör tas i beaktande: detta verbs grundbetydelse kan översättas med ”att vara av en avvikande åsikt angående ngt (*alci*)”, men här är det tydligt riktat mot att Regulus uttrycker denna åsikt.²⁹ Verbhandlingen i *trahentis* kan på ett liknande sätt tänkas vara vinklad till att syfta på yttrandet av en slutsats, lika mycket som på det bakomliggande dragandet av slutsatsen.

Utifrån detta tolkningskriterium kan man bortse från läsningar där verbhandlingen är helt abstrakt eller symbolisk, såsom Borzsáks starkt avvikande tolkning med *trahentis=tollentis, removentis*. Den sortens verbbetydelse orsakar dessutom en ännu värre logisk motsägelse gentemot villkorsbisatsen än konjekturena: varför skulle Regulus sägas avlägsna katastrofen från fångarnas eftermäle mot villkoret att de inte går under?

Med en mer retorisk tolkning av verbhandlingen i *trahentis* borde det däremot vara fullt möjligt att knyta villkorsbisatsen till *perniciem*, vilket möjliggör en läsning där satsföljden är både logiskt sammanhängande och motiverad av sammanhanget. Efter vissa transitiva verb, där subjektet uttalar sig om en framtida händelse uttryckt i ett akkusativobjekt, kan nämligen villkorsbisatser pragmatiskt sett föras till objektet och villkora inträffandet av händelsen, även om de formellt sett hör till hela predikatet (dvs. förutsägandet av händelsen).³⁰

En mening som ”Meteorologerna förutspår regn imorgon, om inte vinden vänder” kan ju inte reduceras till ”Meteorologerna gör en väderprognos imorgon, om inte ...”, utan villkorsbisatsen (och även tidsadverbialet) måste istället ses som bestämningar till objektet: ”Meteorologerna förutspår: regn imorgon, om inte ...”. Knepet är att läsa akkusativobjektet som en satsförkortning av enklast möjliga slag: ”att se en katastrof i framtiden, om inte ...” motsvarar då ”att se en katastrof inträffa i framtiden, om inte ...”, vilket förklarar det naturliga kopplandet av

²⁹ jfr Ahlberg s.v. *dissentio* ”vara av skiljaktig mening”; ”med dat. (*condicionibus* ej gå in el. med på)”.
³⁰ I likhet med resonemanget kring den raka frågans innebörd i verserna 5–12 (se avsnitt 3.2 ad loc.) bygger denna analys inte på någon specifik syntaktisk regel i latinet, utan mer på ett pragmatiskt ’common sense’ (ett uttryck som här även fungerar i bokstavlig bemärkelse såsom åsyftande ”en allmän andemening” i de olika språken).

adverbial och bisatser till detta slags objekt. Denna tolkning är förenlig med samtliga kvarstående läsningförslag: Om Regulus sägs varna senaten för 'en katastrof i framtiden om fångarna undkommer döden', är villkorets logiska koppling till varningens objekt (*trahentis perniciem, si non ...*) mycket starkare, än den formella kopplingen mellan villkoret och varningens verb (*trahentis perniciem, si non ...*).

Frågan är bara hur framtiden kommer in i bilden. Morgans översättning verkar utläsa en gemensam satsdel i *perniciem + veniens in aevum* med betydelsen "katastrof/fara för den kommande tidsåldern". Lämpligheten i denna sammanfogning kan dock ifrågasättas, i och med den semantiska distinktionen mellan riktningskonstruktionen *in + akkusativ* "in i, till, mot" och befintlighetskonstruktionen *in + ablativ* "i, inuti". Medan befintlighetsuttryck kan kopplas till praktiskt taget vilket substantiv som helst med betydelsen "X finns/äger rum i Y", behöver motsvarande konstruktion med riktningsuttryck förklaras av substantivets betydelse eller kontext för att fungera semantiskt,³¹ och jag har svårt att utläsa detta slags inneboende riktning i substantivet *pernicies*.

Ett alternativ vore kanske att ta en mindre konkret betydelse av *in + akkusativ*: "gentemot, riktad mot" (jfr *oratio in Catilinam* "talet till/mot Catilina"); i konstruktionen *pernicies in alqm/alqd* skulle prepositionsfrasen då kunna tänkas syfta på den/det som hotas/drabbas av katastrofen. Jag finner emellertid inga omnämningar av en sådan konstruktion i mina lexika, där katastrofens offer konsekvent betecknas genom dativkonstruktionen *pernicies alqui*.³² Och om *pernicies in alqm/alqd* inte gäller som ett fast uttryck, är en läsning av *veniens in aevum* som ett allmänt prepositionsattribut osannolik av stilistiska skäl (jfr Sjöstrand §170).

Frasen måste av allt att döma föras till ett annat huvudord än *perniciem*. Copleys idé att koppla *veniens in aevum* till *exemplo* är onekligen intressant: här kan ett prepositionsattribut motiveras med hänvisning till det idiomatiska uttrycket *exemplum in alqm statuere*,³³ och om man även godtar användningen av final dativ som ett poetiskt riktningsuttryck till *trahentis perniciem* kan en passande helhetsbetydelse utläsas: "Regulus bestred de nesliga villkoren och hänförde katastrofala konsekvenser till [fångarnas] framtida eftermäle, om...".³⁴ Tolkningen faller dock på ordföljden: för att kunna kopplas till det avsedda huvudordet *exemplo* skulle det otvetydiga riktningsuttrycket *veniens in aevum* behöva föras baklänges över *trahentis*, som

³¹ "Ett hus/En häst/En väg/En resa i Italien" är alla självklara. "En väg/En resa till/mot Italien" fungerar, men "En häst till/mot Italien" kan bara godtas i specifika sammanhang, och "Ett hus till/mot Italien" är obegripligt.

³² Ahlberg, Georges, OLD s.v. **pernicies**

³³ Ahlberg s.v. **exemplum 2. c)**

³⁴ Jag återkommer nedan till Copleys egen översättning "[Regulus] branded this dangerous action a precedent for time to come" (1941 s. 79), som tar ännu ett steg in i den rumsliga metaforen; se avsnitt 4.5.

utgör ett mycket lämpligare huvudord då *traho* tar liknande riktningstryck i många av sina konstruktioner. Läsarens (och än mer åhörarens) chanser att få fatt i den starkt avvikande konstruktionen *traho alci* minskas dessutom av det faktum, att den konventionella konstruktionen *traho in alqd* kan ha samma slags finala betydelse (se avsnitt 4.5 nedan).³⁵

Ytterligare ett alternativ, som inte nämns uttryckligen i någon av de omnämnda kommentarerna, vore att tolka *veniens in aevum* som ett rent tidsadverbial, där *in* + akkusativ står för riktning och/eller utsträckning i tid. Ett sådant tidsadverbial skulle formellt sett höra till predikatet *trahentis*, men betydelsemässigt kunna hänga närmare ihop med objektet *perniciem* (jfr med ovan nämnda exempel ”regn imorgon, om inte ...”): Regulus sägs alltså ”härleda ur exemplet en katastrof som varar in i den kommande tidsåldern, om ...”. I detta fall ligger katastrofen inte på lur i framtiden, utan tar vid direkt vid beslutet att friköpa fångarna för att sedan fortsätta på obestämd tid. Jag ser inga skäl att helt utesluta denna läsning, men har svårt att tro att Horatius skulle ha räknat med läsarens förmåga att hitta fram till en så specifik uttydning av än rumsliga, än tidsliga betydelser. Från mitt översiktsperspektiv talar det därtill emot läsningens gångbarhet att den inte alls omnämns i den befintliga sekundärlitteraturen.

Det är betydligt enklare att analysera *veniens in aevum* som ett rumsligt riktningadverbial till *trahentis*, och låta hela satsförkortningen fungera som en rörelsemetafor för Regulus’ slutledning och argumentation. Detta kan emellertid göra det svårt att ge en tydlig plats i konstruktionen åt *exemplo*, om detta ord tolkas som en separativ ablativ ”ur/från exemplet”. Pages läsning, där *trahere alqd alqo in alqd* ”att utsträcka något från punkt X till punkt Y” har den metaforiska betydelsen ”att (in)se att något sträcker sig från punkt X till punkt Y”, tycks förena och förklara hela satsförkortningens innehåll – men själva verbkonstruktionen blir så uttänjd och fullstoppad att den spricker i sömmarna.³⁶ Utöver att den bildliga användningen av denna betydelse hos *traho* verkar något långsökt i sammanhanget,³⁷ finner jag det inte sannolikt att Horatius skulle ha använt ett okonventionellt uttryck med så många rörliga delar för att peka ut en specifik betydelse av ett mångtydigt verb i mitten av en redan svårförståelig mening.

Jag kan alltså inte godta Pages tolkning rakt av, men jag delar hans uppfattning att en i grunden framåtriktad verbhandling (dvs. att Regulus kopplar katastrofen till framtiden) vore att föredra framför den bakåtriktade läsningen ”härleda, deducera” (se Page 2007[1882] ad loc. s. 69). Dessutom är läsningen av *exemplo* som ”från/ur exemplet” allt annat än uppenbar, vilket

³⁵ Så vitt jag kan se omnämns inte *traho alci* i något av mina lexika; se Ahlberg, Georges, OLD s.v. **traho**.

³⁶ Pages tveksamhet inför sin tolkning vittnar om att han var väl medveten om problemet: ”The phrase *trahentis perniciem* is remarkable: perhaps [...] a person may be said [to]” etc. (Page 2007[1882] ad loc. s. 69)

³⁷ jfr Ahlberg s.v. **traho 4**.

är ett allvarligt problem även för den mer vedertagna tolkning som anförs av Morgan. NR menar att uttryckets separativa betydelse i den rumsliga metaforen *trahentis*=”deducing” skulle ha behövt en preposition för skulle vara trovärdig; de avskriver också möjligheten att koppla *veniens in aevum* till *trahentis*, detta dock utan vidare förklaring (NR ad loc. s. 88).

Att fokusera tolkningen på de hypotetiskt räddade fångarnas exempel kan även ge satsföljden en bismak av motsägelsefullhet eller redundans: från exemplet, som består i att fångarna räddas, härleds en katastrof, som kommer att inträffa om fångarna räddas ...? Detta problem skulle kvarstå även om konstruktionen *exemplo trahere* kunde visas vara syntaktiskt oproblematiskt. Exemplet som katastrofen sägs härledas ur skulle dessutom behöva vara ett framtida, ännu ej statuerat exempel – det handlar alltså om att Regulus’ hållning influeras av en vision om framtiden, inte om att hans argument bygger på lärdomar från det förflutna. Detta får själva ordvalet att framstå som tämligen bakvänt i förhållande till *exemplum*-begreppets konventionella innebörd och användning.

Därtill finns det en mer konkret svaghet i läsningarna där *exemplo trahentis perniciem* utgör den centrala verbkonstruktionen i satsförkortningen: ingen av dem lyckas ge en helt tillfredsställande funktion till *veniens in aevum*, som antingen blir hängande som ett oklart adverbial eller smugglas in i konstruktionen som ett tveksamt attribut till akkusativobjektet.

4.5 Slutsatser och föredragen läsning

Med utgångspunkt i observationen, att antingen *exemplo* eller *veniens in aevum* måste analyseras som ett fristående adverbial för att verbkonstruktionen med *trahentis* inte ska spricka, tycks mig en sådan placering av *exemplo* vara det enklare och rimligare alternativet. Satsförkortningens kärna kan då rätas ut till att lyda *trahere perniciem in aevum veniens*, en läsning som jag tror kan motiveras och förklaras med en annan betydelse av *traho alqd in/ad alqd* än den som ligger till grund för Canters och Bentleys konjekturer. Den av mig föredragna konstruktionen återfinns hos Ahlberg s.v. **traho 2. b)**: ”föra, räkna, tyda, tolka som”; hos Georges s.v. **traho I) 2) c)** ”auf eine gewisse Weise auslegen, verstehen, deuten”; samt i OLD s.v. **traho 20**: ”to assign, attribute (to)”.

Här är det inte ”härleda från” utan ”hänföra till” som är den centrala rumsliga metaforen. Den typiska användningen av konstruktionen sammanför ett akkusativobjekt med ett relativt abstrakt ämnesord i singularis, som motsvarar en utmärkande egenskap hos akkusativobjektet. På sätt och vis löper här den rumsliga metaforen baklänges: att bokstavligen ’hänföra något till betänkligheten’ (*trahere alqd ad religionem*) handlar då om att överföra egenskapen ’betänklig’ på objektet, dvs. att ”finna [något] betänkligt”; på liknande sätt översätts *trahere in invidiam*

(’hänföra till oviljan’) med ”taga till förevändning för oviljan” (Ahlberg s.v. **traho 2. b**). Betydelseförskjutningen påminner om hur Copley tolkar sin mer invecklade finala läsning, där hänförandet av *perniciem* till dativen *exemplo* översätts med att Regulus ”brännmärkte den farliga handlingen som ett exempel för framtiden” (Copley 1941 s. 79) – även i det fallet reduceras alltså det finala uttrycket till en egenskap som förs tillbaka på ackusativobjektet.

Om Regulus istället enligt konstruktionen *trahere in alqd* sägs ”hänföra en katastrof till den kommande tidsåldern”, fungerar *aevum veniens* som en abstrakt beteckning för ’det som komma skall’, snarare än som en syftning på någon specifik era eller epok. Utifrån konstruktionens logik kan då hela uttrycket få en betydelsenära översättning i stil med ”[Regulus] tolkade en katastrof såsom i antågande, om den tillfångatagna ungdomen” osv., eller något friare: ”[Regulus] förutspådde en oundviklig katastrof, om ...”, vilket passar bra ihop med det slags retoriska slutledning som jag utläser ur *trahentis* (se ovan); därtill möjliggörs en solklar pragmatisk satsfogning med villkorsbisatsen.

I jämförelse med Copleys både syntaktiskt och lexikalt långsökta konstruktion tycks denna läsning följa både odets ordföljd och ordbokens exempel relativt väl – förvisso med den nackdelen, att *exemplo* blir hängande. Det återstår dock att utröna (förslagsvis genom korpusstudier) hur väl det sammansatta *veniens in aevum* motsvarar de kompaktare typexemplen *ad religionem* och *in invidiam*, samt huruvida Horatius och hans samtida kollegor använde sig av denna konstruktion i någon högre utsträckning. Skulle uttrycket visa sig vara trovärdigt som en autentisk horatiansk formulering, kvarstår *exemplo* som ett textkritiskt tolkningsproblem, men nu med ett starkt begränsat tolkningsutrymme i och med att ordet måste läsas som ett fritt adverbial till *trahentis*. Även i detta fall vore det meningsfullt med korpusökningar, som i allra bästa fall skulle uppdaga passande adverbiala användningar av *exemplo* (även om ett sådant lyckligt slut på denna långvariga stridsfråga kanske inte är helt sannolikt).

Man kan även tänka sig nya konjekturer som byter *exemplo* mot ett snarlikt ord eller uttryck, vars användning som fristående adverbial är mindre tvivelaktig eller rentav redan belagd hos Horatius. I så fall måste man dock bemöta Morgans övertygande resonemang om att *exemplum* fungerar som ett nyckelord för hela odet (Morgan 2005). Den position i odets uppbyggnad som innehas av *exemplo* är att betrakta som ytterst framhävd och centrerad: ordet återfinns mitt i den hävstångsstrof som förbinder odets två kontrasterande delar, och metriskt sett innehar det den mest emfatiska platsen i Horatius’ alkaiska strof (ibid. s. 320). Följaktligen skulle ett mer autentiskt alternativ till *exemplo* förväntas vara lika lämpligt att framhäva som nyckelord; konjekturer i denna riktning behöver då inte bara förbättra meningens syntax, utan måste även uppfylla högt ställda krav på tematisk relevans gentemot odet som helhet.

Den starka lexikala kopplingen mellan *exemplum* och odets tematik stärker min övertygelse, att *exemplo* borde kunna läsas som ett förhållandevis vagt orsakadverbial, där en brett syftande tolkning av substantivet används för att peka på ett generellt orsakssamband. Det handlar alltså inte om att Regulus gör sin förutsägelse ”på grund av [detta] exempel”, dvs. fångarnas specifika men alltså hypotetiska eftermäle. Istället utfärdar han sin varning ”med anledning av [företeelsen] *exemplum*”, eller (för att låna en formulering av Morgan) ”med hänvisning till föredörets makt”.³⁸ Med en sådan tolkning undviks även problemet att fångarnas eftermäle sägs gälla som ett dåligt *exemplum* redan innan frågan om deras öde är avgjord.

Att ge ett uttryck med ablativus causae en så generell betydelse är verkligen inte helt solklart, men jag ser samtidigt ingenting hos Sjöstrand som direkt omöjliggör tolkningen (Sjöstrand §146). Den avgörande frågan är dock: skulle Horatius ha föredragit detta uttryck? Skulle denna finslipande stilist ens ha tillåtit sig ett sådant syntaktiskt slarvigt adverbial, som liksom svävar fritt i luften ovanför meningens struktur?

I detta sammanhang är jag benägen att se ett suddigt men självförklarande uttryck som mer sannolikt än en precis men långsökt läsning: i båda fallen ger meningen ett rätt så knöligt och tillkrånglat helhetsintryck, men det förstnämnda är rimligare ur ett kommunikativt perspektiv. Om man utgår från att Horatius var mån om att göra odets budskap tillgängligt även för förstagångsanhörare, och därtill mycket skicklig i att förutsäga och utnyttja publikens litterära hörförståelse, så bedömde han kanske den avsedda innebörden som såpass självklar för publiken, att det inte skulle finnas någon anledning för dem att stanna upp och försöka dra ned *exemplo* till en bestämd plats i den redan svårtydda meningsbyggnaden?

Här påminns jag om Kießlings & Heinzes kommentar till det textkritiska problemet med ¹⁷*periret* (Kießling & Heinze 1917 ad loc. s. 298–299; se även avsnitt 3.2 ovan): eftersom de finner en svår korruption av versen osannolik, samtidigt som ingen enkel förbättring står att finna, ser de sig nödgade att acceptera denna ometriska singularitet som genuin. Skulle ovan nämnda ’osyntaktiska singularitet’ kunna accepteras av motsvarande anledningar? I så fall kan min föredragna läsning av hela den problematiska meningen ges följande översättning:

”Detta [slags fara] hade Regulus’ förutseende förstånd blivit varse när han bestred de nesliga villkoren och – med hänvisning till föredömet[s makt] – förutspådde en oundviklig katastrof i antågande, om den tillfångatagna ungdomen, oförtjänt av medlidande, skulle undkomma döden:”

³⁸ Se Morgan 2005 s. 320: ”[the poem’s] preoccupation with the power of precedent”. Steget från det kausala ”på grund av” mot det mer retoriska ”med hänvisning till” följer min läsning av *trahentis* såsom åsyftande en retorisk snarare än en mental slutledning (se avsnitt 4.4 ovan).

5. Resultatsammanfattning och frågor för framtida forskning

”[För flertalet av antikens texter] är en språklig analys inte möjlig utan ett pålitligt textunderlag, samtidigt som textens form ofta är omöjlig att säkerställa utan en behandling av dess språkliga egenheter. Litterär förståelse förutsätter både en säkerställd textform och en språklig förståelse, men utgör å andra sidan i vissa fall en förutsättning för att kunna avgöra textens ordalydelse och betydelsen hos vissa av dess uttryckssätt.” (Jäger 1990 s. 12)

Utmaningarna som Jäger här sätter ord på har varit mycket kännbara under arbetet med denna uppsats, som i slutändan tog andra riktningar – och andra proportioner! – än de jag föreställde mig vid projektets början. Analysen av det väl avgränsade textkritiska problemet i vers 15 visade sig både möjliggöra och förutsätta otaliga sidospår och fördjupande följdfrågor, riktade dels mot tolkningsutmaningar i den omgivande texten, dels mot den komplexa världs- och litteraturhistoriska kontext som omger detta märkliga stycke politisk poesi.

Uppsatsens första forskningsfråga anser jag besvaras tillfredsställande i kapitel 3, även om ett antal centrala teman och resonemang behöver undersökas närmare. Av särskilt intresse för framtida forskning är kopplingen mellan Horatius’ Reguluslegend och hans samtids syn på de puniska krigen, som jag anser vara otillräckligt undersökt i den befintliga litteraturen. En jämförelse med andra gestaltningar av ’rollfiguren Regulus’ skulle också kunna vara av värde för såväl undersökningar av odets uttryckssätt som för textkritiska analyser av verserna 13–18.

Den grammatiska och syntaktiska närstudien av dessa centrala verser var ursprungligen tänkt att enkelt och effektivt besvara den tredje forskningsfrågan och lägga grunden för uppsatsens ’egentliga’ analys. Att så många allmänt vedertagna läsningar av meningens enskilda ord och uttryck verkar vila på såpass tveksamma grunder var alltså en högst överraskande upptäckt; i och med att mitt förarbete inte var inriktat mot problem av detta slag blev mitt analysförfarande tämligen ’ad hoc’. Fortsatta undersökningar med en mer ändamålsenlig metodologi skulle sålunda kunna ge mycket värdefulla resultat i fråga om exempelvis tempusföljden vid ¹³*caverat* [...] ¹⁴*dissentientis*, relationen mellan subjunktion och predikat vid ¹⁷*si non periret*, samt inte minst betydelsen och funktionen av adjektivet ¹⁷*immiserabilis*.

Detsamma kan sägas om mina textkritiska analyser av vers 15. Även om kapitel 4 på det stora hela ger tillfredsställande svar på forskningsfrågorna 2 och 4, tror jag ingalunda att odets textkritiska stötesten låter sig rubbas av en kandidatuppsats. Icke desto mindre hoppas jag att föreliggande arbete kan öppna nya ingångar till detta anrika problem, och kanske också spärra av en och annan återvändsgränd. Att mer intresse riktas mot Horatius’ femte Romarode och dess svårlösta textkritiska problem vore för mig det bästa tänkbara resultatet – alldeles oavsett om mina slutsatser visar sig vara vetenskapligt vederhäftiga eller ej.

6. Litteraturförteckning

Primärlitteratur:

- Borzsák**, Stephanus (utg.) (1984). *Q. Horati Flacci opera*. Leipzig: Teubner.
- Klingner**, Fridericus (utg.) (1959). *Q. Horati Flacci opera*. Leipzig: Teubner.
- SB – Shackleton Bailey**, D. R. (utg.) (2008). *Q. Horati Flacci opera*. Ed. stereotypa, 4. utg. Berolini: Walter De Gruyter.
- Wickham**, E. C., & **Garrod**, H. W. (utg.) (1912). *Q. Horati Flacci opera*. Oxford.

Sekundärlitteratur:

- Brink**, C. O. (1971). *Horace on poetry. 2, The “Ars poetica”*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Conte**, G. B. (1999). *Latin literature: a history / translated by Joseph B. Solodow*. Rev. utg. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
- Copley**, F. O. (1941). *Horace, Odes, 3, 5, 13–18*. I *The American Journal of Philology*, 1941, Vol. 62, No. 1 (1941), 87–89.
- Courtney**, Edward (2013). *The transmission of the text of Horace*. I *Brill’s Companion to Horace, edited by Hans-Christian Günther*. Brill: Leiden/Boston 2013 547–560.
- Günther**, Hans-Christian (2013). *C 3.5 (Caelo tonantem)*. I *Brill’s Companion to Horace, edited by Hans-Christian Günther*. Brill: Leiden/Boston 2013 396–404.
- Jäger**, Gerhard (1990). *Einführung in die klassische Philologie*. 3. rev. utg. München: Beck.
- Kießling**, Adolf (urspr. utg.) & **Heinze**, Richard (utg.) (1917). *Q. Horatius Flaccus. Oden und Epoden / erneuert von Richard Heinze*. 6. utg. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung.
- Morgan**, Llewelyn (2005). *Spartan Tarentum? Resisting Decline In Odes 3.51*. I *The Classical Quarterly*, Volume 55, Issue 1, May 2005, 320–323.
- NR – Nisbet**, R. G. M. & **Rudd**, Niall (2004). *A commentary on Horace: Odes Book III*. Oxford: Oxford University Press.
- Page**, T. E. (utg.) (2007[1882]). *Q. Horatii Flacci Carminum Liber III*. Whitefish, MT: Kessinger Publishing [London: Macmillan and co.].
- RW – Reynolds**, Leighton Durham & **Wilson**, N. G. (2013). *Scribes and scholars: a guide to the transmission of Greek and Latin literature*. 4. utg. Oxford: Oxford University Press.
- West**, M. L. (1973). *Textual criticism and editorial technique applicable to Greek and Latin texts*. Stuttgart: Teubner.
- Williams**, G. (utg. & övers.) (1969). *The third book of Horace’s odes*. Oxford: Oxford University Press

Handböcker och databaser:

Ahlberg – Ahlberg, A. W.; Lundqvist, Nils; Sörbom, Gunnar (1945). *Latinsk-svensk ordbok*. Stockholm: Albert Bonnier.

Georges – Georges, K. E. (1879). *Ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch aus den Quellen zusammengetragen und mit besonderer Bezugnahme auf Synonymik und Antiquitäten unter Berücksichtigung der besten Hilfsmittel*. 7. rev. utg. Leipzig: Hahn'sche Verlags-Buchhandlung.

OCD – *Oxford Classical Dictionary* (online-databas u.å.). Tillgängliggjord genom Göteborgs universitetsbibliotek (2021-05-26).

OLD – P. G. W. Glare et al. (1968-1982). *Oxford Latin Dictionary*. Oxford: Oxford University Press.

Sjöstrand – Sjöstrand, Nils (2014[1953]). *Ny latinsk grammatik*. 3. oförändr. utg. Uppsala: Institutionen för lingvistik och filologi, Uppsala universitet.

TLL – *Thesaurus Linguae Latinae* (online-databas u.å.). Tillgängliggjord genom Göteborgs universitetsbibliotek (2021-05-26).